

VALİ AHMET İZZET BEY'İN İZMİR'İN İŞGALİ SÜRECİNDE İZLEDİĞİ POLİTİKALAR

Mehmet Karayaman*

Öz

Avrupa devletleri arasındaki ekonomik ve siyasi rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkan I. Dünya Savaşı, büyük yıkımlara neden olmuştur. Savaşın sonunda imzalanan antlaşmalar, gerek Avrupa'da gerekse Osmanlı coğrafyasında barış ve huzuru sağlayamamış, emperyalist amaçlarla başlayan işgal hareketleri Türk milletinin silaha sarılmasına neden olmuştur. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve sonrasında yaşanan katliamlar, Türk Milletinin gerçekleri görmesini, Milli Mücadele hareketinin başlamasını sağlamıştır. 11 Mart 1919 tarihinde, İzmir'in de içinde bulunduğu Aydın Vilayetine atanan Ahmet İzzet Bey, valilik görevi sırasında Milli Mücadeleyi önlemeye yönelik adımları, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberini gizlemeye çalışması, işgal sırasındaki pasif tutumu ve işgal sonrasında Yunan idaresiyle işbirliği içerisinde hareket etmesi nedeniyle, tepki çeken bir idareci olmuştur. Vefat ettiği 5 Ocak 1920 tarihine kadar görevini sürdüren Ahmet İzzet Bey, Yunan işgalinin ve sonrasında yaşanan acılar karşısında İstanbul Hükümetinin takınmış olduğu pasif tutumun bir sembolü ve uygulayıcısı olarak görülmüştür. Çalışmamızda, yakın dönem Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahip olan İzmir'in işgal süreci, süreç içerisinde Ahmet İzzet Beyin izlediği politika ve attığı adımlar, İstanbul Hükümeti, Yunan işgal kuvvetleri ve halkla ilişkileri üzerinde durulacaktır. Başta, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde yer alan belgeler olmak üzere, döneme ilişkin temel başvuru kaynakları kullanılarak, İzmir'in işgali sırasında yaşananlar

* Prof. Dr., Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Balıkesir/Türkiye, mkarayaman@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9730-5000.

aktarılmaya, Ahmet İzzet Beyin izlediği politikaların sebep ve sonuçları yorumlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Yunan İşgali, İzmir Valiliği, Ahmet İzzet Bey, Amiral Calthorpe.

The Politics Pursued by the Governor Ahmet Izzet Bey during the Occupation of İzmir

Abstract

The First World War which occurred as a consequence of economic and political competition between the European states caused huge destruction. The treaties signed at the end of the war didn't establish peace and tranquillity in Europe nor in Ottoman geography and occupation activities started due to imperialist objectives caused Turkish people to take up arms. The occupation of İzmir by Greek forces and massacres took place during and after the Greek occupation made Turkish people to see the realities and to War of Turkish Independence to start. Ahmet Izzet Bey was appointed to Aydın province which also included İzmir on 11 March 1919 but he drew negative reactions because of the measures he took to repress the Turkish Independence movement, his efforts to conceal the news of Greek occupation of İzmir, his passive attitude during the occupation and his cooperative politics with the Greek administration after the occupation. Ahmet Izzet Bey, who maintained his position until his death on 5 January 1920, was seen as a symbol and implementer of passive attitude of the Istanbul Government towards the Greek occupation and the sufferings took place after the occupation. In this study, the occupation of İzmir which has a very important place in the recent Turkish political life, the politics pursued by Ahmet Izzet Bey during the occupation, his relationship with the Istanbul government, Greek occupation forces and townsfolk will be examined by utilizing documents from the Turkish Presidency State Archives and reference materials on the era in order to convey the developments occurred during the occupation of İzmir, to evaluate the cause and effect of the politics pursued by Ahmet Izzet Bey.

Keywords: İzmir, Greek Occupation, İzmir governorship, Ahmet Izzet Bey, Amiral Calthorpe.

Giriş

18. ve 19. yüzyıllarda sanayi ve ticaret alanında meydana gelen gelişmeler, Avrupa devletlerini kendi sınırları dışında sömürgeler elde etmeye itmiştir. Hammadde ve pazar arayışında başlayan rekabet, 20.yüzyılda sıcak çatışmalara dönüşmüş, İtilaf Devletleri ve İttifak Devletleri arasında meydana gelen bloklaşma,

ağır kayıplarla sonuçlanacak bir dünya savaşına yol açmıştır. 1914-1918 yılları arasında meydana gelen I. Dünya Savaşı pek çok insanın hayatını yok etmekle kalmamış, devletlerin yıkılmasına, milyonlarca insanın doğup büyüdüğü topraklardan göç etmesine neden olmuştur.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti açısından I. Dünya Savaşının bittiğini ilan etmiştir. Ancak, İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devletine “*Şark Meselesi*” üzerinden yaklaşmaları, meseleyi bir mütareke ekseninden çıkarmış, yer yer Anadolu’da başlayan işgal hareketleri, Türk Milletinin Anadolu’dan tasfiye edilmesi sürecini gündeme getirmiştir. Türk ve Müslüman halkın çoğunlukta oldukları yerlerde bağımsız bir Türk devletinin devam etmesi gerektiğine inanan, işgalleri ve sonrasında yapılan katliamları kabul etmeyen Türk Milleti, Mustafa Kemal Paşanın öncülüğünde silahlı bir ölüm-kalım mücadelesine atılmıştır.

Paris’te, İtilaf Devletlerinin temsilcileri ile toplanan Barış Konferansında, daha önce imzalanan gizli antlaşmaların aksine, İzmir’e Yunanlıların asker çıkarmasına karar verilmiştir. Doğu Akdeniz’de güçlü bir İtalya yerine, zayıf ve istediklerini yapmaya hazır bir Yunanistan görmek isteyen İngiltere, Fransa ve ABD’yi de ikna ederek, Yunanlıların İzmir ve çevresini işgal etmelerine yeşil ışık yakmıştır.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra, ülkenin içine düştüğü zor durumdan ancak İtilaf Devletleri ile iyi geçinerek, onların isteklerini kayıtsız şartsız yerine getirerek kurtulmayı düşünen İstanbul Hükümeti, özellikle İngiltere’nin desteğini sağlayarak varlığını sürdürmeyi planlamıştır. İttihat ve Terakki Fırkası önderlerinin ülkeyi terk etmesi, azınlıkların kendi devletlerini kurmaya yönelik ayrılıkçı faaliyetleri, uzun süren savaşların meydana getirdiği yokluk, sefalet ve bıkkınlık ülkenin geleceğine yönelik karamsar bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İstanbul Hükümeti, biryandan İtilaf Devletlerine karşı savaşa girilmesinin bütün suçunu İttihatçılara yükleyen ve onları cezalandırmaya yönelik hamleler yaparken diğer yandan da azınlıklarının taşkınlıklarını önleyerek, olası bir işgale meydan vermemeye çalışmıştır. Savunduğu teslimiyetçi politikayı halka kabul ettirmek, işgallere ve İtilaf Devletlerine yönelik bir tepkinin ortaya çıkmasını önlemek için mücadele etmiştir.

Paris Barış Konferansından sızan haberler, ülkenin çeşitli yerlerinde yaşanan işgal hareketleri, İtilaf Devletlerinin Türkleri Anadolu’da da rahat bırakmayacaklarını göstermiştir. Yunanlıların, İzmir ve çevresine yönelik emperyalist amaçlarının farkında olan İstanbul Hükümeti, İzmir’e kritik bir atama yapmış, daha önce nazırlık yapan ve İttihat ve Terakki Fırkasına karşı muhalif tutumuyla tanınan, İngiliz dostu Ahmet İzzet Beyi, Aydın Valiliğine atamıştır.

Ahmet İzzet Beyin Özgeçmişi

İzmir Valisi Ahmet
İzzet Bey (1871-1920)

Ahmet İzzet Bey, Rumi 1287/Miladi 1871 yılında İstanbul'da doğmuştur. Sırtındaki şekil bozukluğu nedeniyle bazı kaynaklarda “*Kambur İzzet Bey*” olarak ifade edilmiştir. “*Süleymaniye hanedanından ve mirimirandan Hüseyin Paşanın*” oğludur¹. Sıbyan Mektebinden sonra Üsküdar Rüştîyesine devam etmiş, özel hocalardan Farsça ve Fransızca dersleri almıştır. İki yıl devam ettiği yabancı dil okulundan mezun olarak, Rumi 2 Eylül 1301/Miladi 14 Eylül 1885 tarihinde Babıalî Tercüme Odasında göreve başlamıştır. 1909 yılında Hariciye Kalemî Müdürlüğüne getirilmiştir. İttihat ve Terakki'ye karşı muhalif bir tutum içerisinde olan Ahmet İzzet Bey, yeğeni Şerif Paşanın iltimasıyla, Rumi 26 Ağustos 1328/Miladi 8 Eylül 1912 tarihinde Van valiliğine atanmıştır². İttihat ve Terakki Cemiyetinin Babıalî Baskını ile iktidarı ele geçirmesi üzerine, “*Caiz-i istibdam görülmediğinden*”, Rumi 5 Mayıs 1329/Miladi 18 Mayıs 1913 tarihinde valilik görevinden alınmıştır³.

Ahmet İzzet Bey, çeşitli rütbelerden Mecidi Nişanı, Altın ve Gümüş İmtiyaz Madalyaları, Liyakat Madalyası, Karadağ, Romanya, İran, Sırp, Japon ve Rumi 1321/Miladi 1905 yılında Osmanlı Devleti ile Yunan Devleti arasında imzalanan Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşmasındaki hizmetlerinden dolayı, Yunan Devleti tarafından ikinci rütbeden Suver (?) nişanlarıyla ödüllendirilmiştir⁴.

Hariciye Nazırı Kürt Said Paşanın biraderi ve Mehmet Şerif Paşanın amcası olan Ahmet İzzet Bey, Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra 11 Kasım 1918 tarihinde kurulan I. Tevfik Paşa Hükümetinde Evkaf-ı Hümayun ve 14 Ocak 1919 tarihinde kurulan II. Tevfik Paşa Hükümetinde, Evkaf-ı Hümayun Nazırlığı yanında kısa bir süre vekâleten, Dâhiliye Nazırlığı yapmıştır. Ahmet İzzet Bey,

¹ BOA., DH.SAİDd., 71/119, s.62.

² Milli savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.7/766.12.28.

³ BOA., DH.SAİDd., 71/119, s.62; Ziya Şakir, “Hürriyet ve İtilaf Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Battı?”, *Tan*, 28 Ocak 1938; Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975, s.388; Serap Tabak, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, Konya, Kömen Yayınları, 2016, s.320.

⁴ BOA., DH.SAİDd., 71/119, s.62. Engin Berber tarafından kaleme alınan çalışmada “*Anoteron Taksiarhis*” nişanıyla ödüllendirildiği ifade edilmiştir. Bkz. Engin Berber, “Aydın Valisi İzzet Bey’in Hastalığı ve Ölümü”, *Toplumsal Tarih*, Cilt: II, Sayı: 12, Aralık 1994, s.11-12.

İngilizlerin kabinedeki adamı olarak görülmüştür⁵. Padişah ve İngiliz Yüksek Komiserliği arasında iletişimi sağlayan önemli kişilerden biri olan Ahmet İzzet Bey, İttihat ve Terakki mensuplarının tutuklanmasında, ilk aşamada 60 kişilik listenin hazırlanarak İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderilmesinde etkili olmuştur⁶.

3 Mart 1919 tarihinde II. Tevfık Paşa Hükümetinin görevden çekilmesi ile nazırlık görevi sona ermiş, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının işlerini takip etmiştir. 11 Mart 1919 tarihinde Aydın Valiliğine atanmış, 23 Mart 1919 tarihinde valilik görevine başlamıştır⁷. Aydın vilayetinin merkezi İzmir olduğu için, bundan sonraki anlatımlarda Ahmet İzzet Bey ile ilgili olarak “*İzmir Valisi*” ifadesi tercih edilmiştir.

Ahmet İzzet Beyin Aydın Valiliğine Atanması

Aydın Vilayetini ilhak etmek amacıyla, Yunanlılar tarafından Küçük Asya Cemiyeti adında gizli bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin amacı, karışıklık çıkartarak Avrupa devletlerinin ilgisini bölgeye çekmek ve Türkleri öldürerek, bölgeden göç etmeye zorlamaktır. 20 Ocak 1919 tarihinde iki Yunan savaş gemisi ile birlikte Yunan Salib-i Ahmeri'ne ait Amfitriti adlı hastane gemisi İzmir'e gelmiş, başhekimliğini Vasilis Çunukas'ın yaptığı 12 doktor ve 15-20 hastabakıcıdan oluşan Yunan Salib-i Ahmer Heyeti karaya çıkmıştır. Rum (Aziz Haralambos) Hastanesine yerleşen heyetin girişimleri sayesinde, Aya Yani Mahallesinde bir şube ve üç dispanser ile bir bakteriyoloji ve kimyahane açılmıştır⁸. 9 Şubat 1919 tarihinde İzmir limanına demirleyen Adriyanikos adında Yunan bandıralı bir ticaret vapuru ile sıhhi malzeme adı altında gelen askeri elbise ve silah, Yunan Konsolosluğuna ve Rum Hastanesine taşınmış, aynı vapurla gelen bir doktor, üç Yunan zabiti ve onbir asker karaya çıkmıştır⁹. Yunan Salib-i Ahmeri tarafından açılan hastane için getirildiği

⁵ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I (Mutlakıyete Dönüş 1018-1919)*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı, 2004, s.261; Mehmet Karayaman, “İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2007, Cilt:6, Sayı:15, s.4; Mehmet Karayaman, “İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali”, *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları Uluslararası Komitesi XVII. Sempozyum Bildirileri*, Yayına Hazırlayanlar: Kenan İnanc-Yücel Dursun, Trabzon, 2011, s.763-764.

⁶ İzzet Öztoprak, “İzmir Valisi (Kambur) İzzet Bey Meselesi”, *XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt: III Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2005, s.35.

⁷ Erdeha, a.g.e., s. 388.

⁸ Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mübareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, Ayraç yayınları, 1997, s.89.

⁹ BOA., DH. EUM.3.Şb., 27/47.

iddi edilen tıbbi malzeme ve araç görünümü altında silah, hâkî renkte kumaş, elbise, cepbane ve erzak getirilmiştir¹⁰.

Rumların bölücü faaliyetleri karşısında Türkler de kendilerini korumak için bazı örgütler kurmuşlardır. Tevfik Paşa Hükümeti tarafından İzmir valiliğine ve 17.Kolordu kumandanlığına atanan ve 26 Ocak 1919 tarihinde göreve başlayan (Sakallı) Nurettin Paşa, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti başta olmak üzere Türk Ocağı, Cemiyet-i İlmiye, İstihlas-ı Vatan Cemiyeti gibi örgütlerin kurulmasına yardımcı olmuş, çalışmalarını desteklemiştir¹¹.

Yunanistan, bölgede nüfus iddiasında bulunmak amacıyla, Balkan Savaşlarından sonra tehcir edilen Rumları geri göndermeye ve Yunan ordusunda görev yapmış kişileri, çeşitli kisveler altında İzmir'e yerleştirmeye çalışmıştır. Yunanistan'ın girişimleriyle mücadele etmek zorunda kalan Nurettin Paşa, 7 ve 8 Mart 1919 tarihlerinde Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda, Yunan İpe Ruhi Vapuru ile Yunan askerlerinin İzmir'e sokulduğunu, Filistin Cephesinde esir düşen Rum askerlerin İngilizler tarafından Yunanistan'a iade edildiği ve Yunanlıların bunları sivil elbiseler giydirecek Anadolu'ya gönderdiğini, iki Yunan vapuru ile İzmir limanına getirilen Yunan Salib-i Ahmer Cemiyetine ait olan eşyalar arasında silah ve cepbane bulunduğunu belirtilmiştir¹².

Osmanlı Devleti için asıl tehlikenin İtalya değil, Yunanistan olduğunu anlayacak kadar zeki, hızlı hareket eden biri olarak gösterilen ve İzmir'deki Türk subaylarını örgütlemek, iç bölgelerde silahlı birlikler oluşturarak Yunan işgaline karşı bir direniş hazırlamakla, gizli örgüt kurmakla, Türklere silah dağıtmakla ve Rumlara ağır savaş vergileri ödetmekle suçlanan Nurettin Paşa'nın¹³ görevden alınması için İstanbul Hükümetine baskılar yapılmıştır. İzmir Metropoliti Hrisostomos Kalafatis tarafından, Nurettin Paşa'nın Rumlara yönelik bir saldırı içerisinde olduğu dedikodusu yayılmaya çalışılmıştır. Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos da bu dedikoduları Paris Barış Konferansına taşıyarak, Nurettin Paşa'nın görevden alınması için mücadele etmiştir. Nurettin Paşa, 11 Mart 1919 tarihinde valilik ve 17.Kolordu komutanlığı görevinden alınmıştır. 17.Kolordu

¹⁰ BOA., DH.EUM.AYŞ., 8/105. Yunan Salib-i Ahmer heyetinin askeri malzeme sokarak Rumları örgütlemesi ve oluşan tepkiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Karayaman, "İşgal Altındaki İzmir'de Yunanlıların Yürüttüğü Sağlık Politikası", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2015, s.99-100.

¹¹ Öztoprak, *a.g.m.*, s.33.

¹² Adnan Sofuoğlu, "Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesinin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: X, Mart 1994, Sayı:28, s.223.

¹³ Nülüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1922)*, İstanbul, Derlem Yayınları, 2010, s.164.

komutanlığına önce vekâleten Süleyman Fethi Bey tayin edilmiş, 17 Nisan 1919 tarihinde de emekli bir mirliva (tuğgeneral) olan Ali Nadir Paşa atanmıştır¹⁴.

11 Mart 1919 tarihinde Aydın Valiliğine atanan Ahmet İzzet Bey, 17 Mart 1919 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bir telgraf göndererek, “*Aydın vali-i sâbıkı ve kumandanı Nurettin Paşanın velev birkaç gün olsun vekâleten makam-ı vilayette ve kumandanlıkta kalması bazı mahsusat-ı kaviyyeye binaen kat’iyyen münasip olmadığından*”, vali vekilliğine defterdarın, kumandanlığa da Kemal Beyin atanmasını talep etmiştir¹⁵.

Ahmet İzzet Bey, beraberinde yeni tayin olan Emniyet Müdürü Fikri Bey olduğu halde, 23 Mart günü özel bir trenle Bandırma’dan İzmir’e gelmiştir. Basmane İstasyonunda törenle karşılanmış, daha sonra doğrudan hükümet konağına giderek ilk tebrikleri kabul etmiştir¹⁶. Tebrik için gelenler arasında yer alan İzmir’deki gayrimüslim cemaatlerin temsilcileri, idare meclisinin toplantılarına katılmayacaklarını beyan etmişlerdir¹⁷.

Bezmi Nusret Kaygusuz’un, “*Çok zeki ve faal bir adamdı. Lâkin şeklen sempatik değildi. Kıvrık sakalı, karışık yüzü, kısacık boyu ve azaametli kamburu ile karşısındakine hürmet telkin etmiyordu*”¹⁸, diye tanımladığı Ahmet İzzet Beyin İzmir Valiliğine atanmasında, İstanbul Hükümetinin İtilaf Devletlerinin isteklerini yerine getirerek, çatışmadan uzak, uzlaşmacı bir politika izlemesi etkili olmuştur. İstanbul Hükümeti, Rumların taşkınlıklarını ve Türklerin olası tepkilerini önleyerek asayışı sağlamaya, bu sayede İzmir’e yönelik olası bir işgale engel olmaya çalışmıştır. İşgalin kaçınılmaz olması durumunda ise İzmir’e, İngilizlerin veya Fransızların asker çıkarmasını sağlayarak, Yunanlıların bölge üzerindeki emellerini engellemeyi düşünmüştür. Mevcut sorunları İngilizlerin desteği ile çözmeyi planlayan İstanbul Hükümetinin, Ahmet İzzet Beyi İzmir valisi olarak atamasında, İngilizlerle arasının iyi olması, İzmir’in olası bir İngiliz veya Fransız işgaline karşı olmaması ve uzun yıllar İttihat ve Terakki Fırkasına yönelik muhalif bir tutum takınması etkili olmuştur¹⁹.

¹⁴ Bülent Çukurova, *15 Mayıs 1919 İzmir’in İşgali Olayı*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1984, s.56. Ali Çetinkaya, “*Balkan Muharebesindeki liyakatsizlik ve ataletinden dolayı tekaüde sevk edilmiş olan Ostroma Kolordusu Kumandanı Mirliva Ali Nadir Paşanın tayin*” edilmesinde “*Vali İzzet Bey’in seçme ve talebinin*” etkili olduğunu ifade etmiştir. Bkz. *Ali Çetinkaya’nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1993, s.7.

¹⁵ *Ali Çetinkaya’nın...*, s.6; Erdeha, *a.g.e.*, s.385-386.

¹⁶ Necdet Öklem, *İzmir’in İşgali*, İzmir, 1999, s.92.

¹⁷ BOA., DH.ŞFR., 622/63.

¹⁸ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s.145.

¹⁹ Tabak, *a.g.e.*, s.120; Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.172. Ahmet İzzet Beyin atanmasında İngiltere’nin İstanbul Konsolosluğunda görevli Baştercüman Mister Ryan’ın etkili olduğuna dair yorumlar için bkz. Kaygusuz, *a.g.e.*, s.150; *Ali Çetinkaya’nın...*, s.6. Ahmet

Celal Bayar, Ahmet İzzet Beyin İzmir Valiliğine atanmasında etkili olan unsurlarla ilgili olarak şunları ifade etmiştir: “İzzet Bey, Paris’te Türk vatanının parçalanması için Barış Konferansına muhtıralar veren, mahut Şerif Paşanın amcası idi. Türk vatani ile alakalı imiş gibi görünmesi, kendisine fazla nimet ve kıymet verilmiş olmasındandı. Aynı değeri herhangi bir devlet vermiş, kendisine göstermiş olsaydı ona kul, köle olurdu. Çünkü ruhunda müşterek vatan duygusu ve sevgisi doğmamıştı, yoktu. Vahdettin’in kin ve intikamının beceriksiz bir aleti, devleti tutan milliyetçiliğin gönüllü bir düşmanı idi”²⁰.

Kazım Karabekir ise günlüklerinde, İzmir’e yapılan atamaları şu sözlerle eleştirmiştir: “Paris gazetelerinde Venizelos’un İzmir işgali hakkındaki mesaisini hepimiz İstanbul’da okumuştuk. İstanbul hükümeti, İzmir’in azimli kumandan ve valisi bulunan Nurettin Paşayı azlederek âciz bir mahlûk olan Ali Nadir Paşayı kolordu kumandanlığına ve bir Kürt olan İzzet Bey’i de valiliğine tayin ederek, günlerce Yunanlıların İzmir sabbilerine silah ve üniforma çıkarmalarına karşı uyudular ve işgale namertçe teslim oldular”²¹.

Ahmet İzzet Bey, 24 Mart 1919 tarihinde memurlara hitaben yayınladığı genelgede, nasıl bir idareci olacağına dair bazı ip uçları vermiş ve şunları ifade etmiştir:

“Makam-ı vilayetten bilumum memurine vuku bulan tebligat:

Bu gün İzmir’e muvasalat ve müste’inen tervîkate te’ali işe mübâseret olunmuştur. Maksadım ve hatt-ı hareketim üss-i esâs-ı adli bi-tamâmihâ tatbik ve bilâ tefrik cins ve mezheb bilcümle ahâlinin huzur-u rahata temin etmekten ibarettir. Bu gayeye benimle cidden sarf-ı mehud gayret etmenizi tavsiye eder asar-ı fa’aliyesine intizar eylerim.

Müstağni-i beyandır ki memleket büyük bir buğran geçirmektedir. Bu buhranın izalesi siyaset-i dahilede dürrüst harekete ve faaliyete muhtaçtır. Binaenaleyh böyle bir zamanda vazîfesinde terahî gösteren veya tarafgirane hareketle memleketin zâten münselîb olan huzur ve asayişini sekteyar eyleyenler her kim olur ise olsun şiddetle muamele göreceklerrdir. Aksini iltizâm ve vazîfemi tesbîle akdem edenlerin de nail-i mükafat olmalarına delaleti akdem vezâif addedeceğim. İşte sizce tavsiye ve ibtarım bu kadardır”²².

İzzet Beyin Dahiliye Nezaretine atandığı sırada Alemdar Gazetesinde şu ifadeler yer almıştır: “Halen Dahiliye Nazırı olan İzzet Bey hakkında İttihat ve Terakki hükümeti dört sene takibat ve tarassudât icra eylemiştir. Her gün üç tahrir memuru tarafından muntazaman hatt-ı hareketi takip olunarak her günkü hayatı raporlarla bildirilmiş ve mektupları tedkik edilmiştir. Her türlü kudretten mahrum bulunduğu bir sırada şahsından bu derece ihtiraz ederek, daima kontrol altında bulundurdıkları böyle bir zâtı bu gün Dahiliye Nezareti makamında görmek şüphesiz korkulu bir rüyadan uyanıp da korktuğunu hakikat olarak görmekle siyyandır”. Bkz. Alemdar, 24 Kanunusani (Ocak) 1919.

²⁰ Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, Cilt:5, İstanbul, 1967, s.1642-1643.

²¹ Kazım Karabekir, *Günlükler 1906-1948*, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.595.

²² *Ahenk*, 26 Mart 1919.

Ali Çetinkaya, valiliğinin ilk günlerinde İzzet Beyin durumu hakkında şu bilgileri vermiştir:

“İzzet Bey, İzmir’e geldi ve umur-u vilayeti deruhte etmesiyle beraber ilk iş sırasında İzmir inzibat ve teşkilatını bozmak oldu. Namuslu ve vatanperver tanınan memurları azıl ve tebdil etti. Bazı mühim şahsiyetler aleyhine siyasi isnatlarla dava icat ve firara icbar ve tertip etmek istedi... Vilayet dahilinde Bolşevik teşkilatının mevcudiyeti iddia ve farz olunuyordu. Açık telgraflarla bazı kaymakamlara, icra-yı faaliyete başladıklarını istihbar ettiği Bolşevik teşkilatının kazaları dahilindeki derece-i faaliyetini soruyordu”²³.

Ahmet İzzet Bey, 1 Nisan 1919 tarihinde Sabah Gazetesine verdiği beyanatta, Milli Mücadeleye bakışını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Halka Doğru, Türk Ocakları gibi İttihad ve Terakki meslek ve siyasetiyle alude-damen cemiyetler şahsiyetlerini, zihniyetlerini, mesleklerini tebdil itmezler ise, hükümet, haklarında muamele-i kanuniye-i tevessül edecektir. Mülga Müdafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyetlerinin besabatını tetkik için iki heyet tayin ettim. İzmir Hilal-i Ahmer şubesini bizzat teftiş edeceğim. Temenni ederim ki heyetin besapları temiz çıksın. Heyet-i tabkikiye, tetkikat ve tabkikatını ikmal eylediğinden yakında divan-ı harp muhakematına başlanılacaktır. Hükümetin icraat ve muamelatını teşviş ve işgal idecelere karşı şiddetli tedabir-i kanuniyeye tevessül edeceğim. İttihad ve Terakki Cemiyetine aid oldukları halde muvazaa suretiyle ötekinin berikinin eline geçmiş emval bulunduğunu gördüm. Bunlar müsadere edilecektir. Asayiş-i memleket temin, anasır beyninde nifak ve şikak-ı tevliid eden esbab izale edildi. İttihad ve Terakki tarafından idare edilmiş olan Milli Kütüphanenin inihaline mahal kalmamak üzere emr-i idaresini namuslu, muktedir bir heyet-i milliyeye tevdi etmek üzereyim”²⁴.

Ahmet İzzet Bey, göreve başladıktan kısa süre sonra Halka Doğru Derneğini kapatmış, İttihat ve Terakki Fırkasının yarı askeri gençlik örgütü olan Osmanlı Genç Derneklerini ise himayesine alarak etkisiz hale getirmiştir²⁵. Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti ile Türk Ocakları, yönetim kurullarına Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlılarını alsalar da, valinin hışmından kurtulamamışlardır. Ahmet İzzet Bey göreve başlar başlamaz, Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyetine karşı olumsuz bir tavır takınmış, “Siz taklib-i hükümet için çalışır bir müessesesiniz. Memleket hukukunu müdafaa, elinizde bir kalkandır. İttihatçılık ve Bolşeviklikle mütebemsiniz”²⁶, diyerek onlara engel olmaya çalışmıştır. Bir yanda da, Hürriyet ve İtilaf Fırkası il teşkilatının yardımı ile, İzmir’de bulunan ve İttihat ve Terakki yanlısı 102 zabitin il dışına sürülmesi için, 30 Mart 1919 tarihinde Dahiliye Nezaretine bir yazı

²³ Ali Çetinkaya’nın..., s.6.

²⁴ Sabah, 1 Nisan 1919.

²⁵ Engin Berber, Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s.24.

²⁶ Nail Morali, Mütarekede İzmir Olayları, Ankara, TTK Yayını, 2.Baskı, Ankara, s.14.

göndermiş, “*Ekserisi hükümet-i sabıkaya mütemayil ve müncezib gibi görünen bu kadar zabitin buradan kaldırılarak mahall-i muhtelifeye naklin?*” istenmiştir²⁷.

Ahmet İzzet Bey, nasıl bir yönetim anlayışına sahip olduğunu, 8 Mayıs 1919 günü İzmir Hükümet Konağı avlusunda tayin fermanı okunduktan sonra yaptığı konuşma açıkça ortaya koymuştur. Konuşmasında şunları ifade etmiştir: “*Sull takarrür edip de ahval tamamen tevaşşuh ve inkişaf etmedikçe esaslı hiçbir şey yapılamaz. Şimdilik bütün mesaim anâsır-ı muhtelif arasında ber türlü sâ-i tefebbümleri kaldırmak ve hüsn-ü muâşeretini kurup esaslandırmak, aynı zamanda yapılan fenalıkları tamir ve eserlerini yok etmek olacaktır. Vazîfelerini iyi yapmaya çalışanlara karşı daima şefkatli bir arkadaş olacağım gibi, en ufak bir vak’a çıkaranlara ve icraatıma mâni olmak isteyenlere karşı en şiddetli muameleler tatbikinde tereddüt etmeyeceğim*”²⁸.

İzmir basınının büyük oranda Ahmet İzzet Bey’e destek verdiği görülmektedir. Müsavat, Islahat, Hukuk-u Beşer gazeteleri valinin konuşmasına geniş yer vermekle kalmayıp onun meziyetlerinden uzun uzadıya bahsetmişlerdir²⁹. Vali beyin konuşmasını nutuktan ziyade bir beyanname olarak değerlendiren Islahat Gazetesi, valinin adil ve tarafsız olarak hizmet edeceğine dair ifadeleri öne çıkarmış ve “...*Âli beyanat-ı mühimmelerinden dolayı gerek İzzet Bey Efendi’yi ve gerekse müşariinileyh gibi cidden namuskâr bir valiye malik olan Hürriyet ve İtilaf Fırkasını tebrik etmeyi vecibeden addederiz*”³⁰, sözleriyle Ahmet İzzet Beyi övmüştür.

Kasım 1918’de İtalya’nın İzmir siyasi temsilcisi olarak Teğmen Emilio Manfredi, İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliği dairesine de Binbaşı Mario Carossini atanmıştır³¹. Binbaşı Mario Carossini, bir müddet sonra İzmir Hapishanesi müdürlüğüne tayin edilmiştir. Amiral Calthorpe’nin sekreteri olarak mart ayında İzmir’e gelen Albay Smith, Adliye Nezaretinin adam öldürdükleri için hapis yatan Ermeni ve Rumların, başka nedenlerle hapiste olanların ise tamamının serbest bırakılmasıyla ilgili kararını uygulamaya sokarak, 22 Mart günü Kışla-yı Hümayun arkasında bulunan İzmir Hapishanesine gitmiş ve 1250 Hristiyan’ı hapisten çıkarmıştır³². Bu durum, diğer hükümlülerin tepki göstermesine neden olmuş, 23 Mart 1919 tarihinde cezaevinde çıkan ayaklanmada, kapılara saldırarak, jandarma ve gardiyanlarla dövüşen hükümlülerden iki kişi ağır şekilde yaralanmıştır. Bu durumun İttihatçılar tarafından aleyhine kullanılacağını düşünen Ahmet İzzet Bey, ağır suçlular hariç, bütün Müslüman ve Hristiyan suçluların hapisten

²⁷ Ali Çetinkaya’nın..., s.8.

²⁸ Selahattin Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, Cilt: I, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1991, s.177.

²⁹ Öklem, a.g.e., s.102.

³⁰ Kadıpaşa zade Abdülhaluk, “Bir İttihatçı Valinin Beyanâtı”, *Islahat*, 13 Mayıs 1919.

³¹ Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002, s.62.

³² Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.96.

çıkarılmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda İzmir'de 350 kadar suçlu haptisten çıkmış ve aynı uygulama diğer kazalarda da tatbik edilmiştir³³.

Rumların taşkınlıkları nedeniyle, bölgede asayiş ve düzen bozulmuştur. Ahmet İzzet Beyi en çok uğraştıran mesele, bozulan asayiş ve düzenin tekrar sağlanması olmuştur. Devletin, her ilde olduğu gibi, İzmir'de de Dâhiliye Nezaretine bağlı polis, Harbiye Nezaretine bağlı jandarma teşkilatı bulunmaktaydı. 23 Mart 1919'da İzmir Polis Müdürlüğüne Fikri Bey atanmıştır. Vilayet genelinde 550 civarında polis olup, sayıları yetersizdi. Hükümet konağı yanında bulunan polis merkez binası dışında, 20 adet polis, 27 jandarma karakolu bulunmaktaydı³⁴.

İzmir Jandarma Tabur Komutanı, Kıdemli Yüzbaşı Emin Fikri (Özalp) Bey idi. Ahmet İzzet Bey tarafından verilen talimat doğrultusunda 1 Nisan 1919 tarihinde görevden alınarak yerine Nihat Bey atanmıştır³⁵. I. Dünya Savaşından önce sayısı 40.000 civarında olan jandarmanın sayısı, savaş sırasında erlerin başka birliklere kaydırılması nedeniyle, 25.000'e inmiş, mütarekeden sonra mevcudu 9.000'e düşmüştür. Rumların, Kasım 1918'de yaptıkları taşkınlıklardan sonra İzmir'deki polis ve jandarma birliklerinin sayısı artırılmaya çalışılmıştır. Jandarma kuvvetinin yeniden yapılandırılması ve eğitilmesi için İzmir'e getirilen Fransız uzmanların önerisi ile İzmir yakınlarındaki Seydiköy'de bir jandarma eğitim merkezi kurulmuştur. Jandarmaların maaşlarına zam yapan Ahmet İzzet Bey, 1919 Mart ayı sonlarında halktan 1.000 kuruş maaşla bir jandarma alayı oluşturmaya çalışmış ancak jandarma kadrosundaki açığı dolduramamıştır³⁶. *"Milliyet farkı gözetmeksizin iyi buylu gönüllülerin jandarma kütüğüne kaydını ve harp esnasında vazgeçilmiş olan köylü karakol (silahlı köylüler) sistemini yeniden tesis etme girişimleri"* başarısız olmuştur³⁷. Aydın Vilayetine gönderilen Heyet-i Nasiha'da görev yapan Ali Rıza Paşanın, asayişin sağlanması ile ilgili olarak kaleme aldığı mektubu görüşen Meclis-i Vükela, arazi ve emlak sahiplerinin eşkıya taarruzundan korunması maksadıyla önerilen teklifleri yerinde bulmuş, işgale karşı dolaylı yünden bir çare olur umuduyla, jandarma kadrosunun tamamlanması ve maaşlarının artırılması yönünde karar almıştır³⁸. Jandarma kuvvetlerinin eksik olması, yeni işe alınan güvenlik güçlerinin de genelde genç ve tecrübesiz olması, asayişin sağlanmasını engellemiştir.

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Paris'te düzenlenen Barış Konferansına bir heyet gönderilmesi için Sadrazam Tevfik Paşaya müracaat

³³ İsmail Ediz, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s.138.

³⁴ Berber, *Yeni Onbinlerin...*, s.66.

³⁵ BOA., DH.ŞRF., 624/7.

³⁶ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.77; Ediz, *a.g.t.*, s.45.

³⁷ Gotthard Jeaschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara, TTK Yayını, 1986, s.66.

³⁸ M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken, Birinci Kitap*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1959, s.91-92.

etmiştir. Tevfık Paşa teklife sıcak bakmış, İkdâm Gazetesi sahibi Ahmet Cevdet ile diplomat Ragıp Beyin, Paris'e gidecek heyete dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Konu, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti tarafından 17-19 Mart 1919 tarihleri arasında yapılan kongrede gündeme gelmiş, Paris'e gidecek heyete Moralı zade Nail Bey ile Uşakî zade Muammer Bey de ilave edilmiştir. Kongre, "*Garbî Anadolu Abalı Heyeti*"³⁹ olarak Paris'e gidecek dört kişinin yol ve diğer masraflarının karşılanması için, 15.000 liralık bir ödeneği onaylamıştır. Damat Ferit Paşa tarafından 26 Mart 1919 tarihinde Ahmet İzzet Bey'e gönderilen yazıda, heyetin Avrupa'ya gidebilmesi için gerekli paranın Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti tarafından bir an evvel toplanıp, valilik kanalı üzerinden İstanbul'a gönderilmesi için Cemiyete talimat vermesi istenmiştir. Ahmet İzzet Bey, heyete ve Müdafaa-i Hukuk Osmaniye Cemiyetine ilişkin olumsuz tutumunu sürdürmüş, 3 Nisan 1919 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir teşkilatı tarafında kaleme alınan ve kendisinin de aynı görüşte olduğunu belirttiği bir yazıyı İstanbul'a göndermiştir. Yazıda, Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti faaliyetlerinin şüpheli görüldüğü, Cemiyetin amacının bir "*İttihatçı Cumhuriyet*" kurmak olduğu, İtalya'yı destekleyen bir tutum içine girdiği, daha önce yönetim kuruluna giren Hürriyet ve İtilaf Fırkası temsilcilerinin Cemiyetten ayrıldığı, mevcut şartlarda istenen paranın toplanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Verilen cevapta ise, böyle bir heyetin Paris'e gönderilmesinin ülke menfaati açısından önemli olduğu, eğer heyetteki kişiler şüpheli bulunuyorsa yerine yenilerinin seçilerek gönderilmesi istenmiştir⁴⁰.

152

Vali beyin olumsuz tavrı nedeniyle Müdafaa-i Hukuk-u Osmani Cemiyeti faaliyetlerine İstanbul'da devam etmeye karar vermiş, Genel Sekreter Cami Bey, Moralı zade Halit Beyi yerine vekil bırakarak, İzmir'den ayrılmıştır. Eski mebuslardan İlhami Beyin başkanlığındaki bir heyetin Cemiyetin İstanbul'daki merkezini ziyareti sırasında, Cemiyet adına Aydın, Denizli, Nazilli bölgelerinden toplanan 10.000 liranın, genel merkeze iletmesi için, vali beye teslim edildiği ifade edilmiştir. Cemiyet, Dahiliye Nezaretine müracaat ederek paranın kendilerine iletmesini istemiştir. Türk Dünyası gazetesinde yer alan "*Hırsızlık Var?*" başlıklı haberde, paranın iade edilmesi için Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Valiliğine bir yazı gönderildiği, paranın akıbetinin Cemiyetin katib-i umumiliğini ve veznedarlığını yapan Cami ve Halid Beylerden aranması gerektiği şeklinde bir cevap geldiği nakledilmiştir. Haberin devamında İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından gönderilen bir açıklamaya da yer verilmiştir. Açıklamada, "*İzzet Beyin Cemiyete hiçbir santim teslim eylemediği*" ifade edilerek hükümetin derhal harekete geçmesi istenmiştir⁴¹.

³⁹ Moralı, *a.g.e.*, s.14.

⁴⁰ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.153-155.

⁴¹ *Türk Dünyası*, 16 Teşrinievvel (Ekim) 1919. İzzet Bey, Dahiliye Nezaretine gönderdiği 23 Ağustos 1919 tarihli cevabi yazıda, "*Ne Cemiyet tarafından toplanan paranın ne de*

23 Teşrinievvel 1919 tarihinde Türk Dünyası gazetesinde yayınlanan “İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Parası” başlıklı haberde, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Katib-i Umumisi Cami Bey ile yapılan bir söyleşiye yer verilerek Cemiyetin talepleri aktarılmıştır. Söyleşinin devamında gazete tarafından şu açıklama eklenmiştir:

“Bizim bususi surette haber aldığımızı göre (dahiliye eski nazırı) Adil Bey o vakit validen sormuş, gelen cevapta bu paranın muhacirine sarf edildiği bildirilmiş. Bir birine uymayan sözler, karanlık işler. Görüldüğü halde Türklere merhameten hizmet ettiğini müstehirane söylemekten geri durmayan İzzet Beyin bu on bin lira işini ne suretle hal edeceği merak-ı caliptir. Bu para elde olmadığı için, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yapacağı bir çok nâfi işlerde ve teşebbüslerde kolu bağlı oturmak, yahut her halde çalışma lüzumuna mebnî şuradan buradan biraz iane almak ıztırarında bulunuyor. Bir sü-i niyet koca bir millete ne kadar pahalıya oturuyor yarabbi?”⁴²

Valinin, tutum ve davranışları İzmir’de yaşayan gayrimüslimleri oldukça memnun etmiştir. Ahmet İzzet Bey göreve başladıktan sonra yaptığı konuşma: “Ben Yunan halkının temiz dostuyum. Onu yakından tanıdım. İki aydan fazla bir zaman Atina’da beraberlerinde yaşadım. Yunan halkı çok terbiyelidir. Osmanlı hükümdarlığındaki Yunanlıların sanatta ve yazılarındaki büyük terakilerine hayranım. Türklere aynı değerde olan bu unsura son derece ehemmiyet vermekteyim. Kardeşliğin tekrar iade edilmesi bususları için sükûneti ve garantiyi sağlamaya çalışacağım. Bu mücadelede hepimizin beni destekleyeceğinden ümit varım”⁴³, şeklindeki sözleri Hristiyan unsurlar arasında karşılık bulmuş, valinin otoritesini tanıyan ve saygı duyan Rum ve Ermeni metropolitleri, daha önce boykot ettikleri vilayet idare meclisi toplantılarına katılmaya karar verdikleri ifade etmişlerdir⁴⁴.

Anadolu ve Duygu Gazetelerinin haber alma gücü ve Türk halkından gördüğü ilgi, Metropolit Hristostomos’un hoşuna gitmemiş, gazeteleri Ahmet İzzet Beye şikâyet etmiştir. Ahmet İzzet Bey de gazetelerde olumsuz bir haber çıkmayacağına dair söz vermiş, İzmir’de yayınlanan Türkçe gazeteleri denetlemek için, İtilaf Devletleri subaylarından oluşan bir sansür heyeti kurulmasını sağlamıştır. Yunan hükümeti tarafından verilen tahsisatla çıkan Kosmos Gazetesi, yazdığı bir makalede Ahmet İzzet Beyin varlığından duyulan memnuniyeti gündeme getirmiştir. Bu haberi okuyucularına nakleden Duygu Gazetesi, aynı zamanda

sarfıyatının miktar-ı sahibini anlamaya imkân bulamadığını” ifade etmiştir. Bkz. BOA., DH.KMS., 55/23.

⁴² Türk Dünyası, 23 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

⁴³ Berber, Sancılı Yıllar..., s.172.

⁴⁴ Sabah, 30 Mart 1919.

Paskalya günü Ahmet İzzet Beyin Yunan kumandaniyla yumurta tokuşturduğunu da ilave ederek, tepkisini dile getirmiştir⁴⁵.

Türk Dünyası Gazetesi, İzzet Beyin paskalya nedeniyle gerçekleştirdiği ziyaretin, Venizelos'un propagandasına alet olduğunu belirtilerek şunlar ifade etmiştir:

“... Paskalya yortuları münasebetiyle tebrike giden İzzet Beyi Yunan mümessil-i siyasi ve askerisi Mavrudis ve Metropolit Hristostomos aralarına alıp yumurta kırdılar. İş bununla bitse iyi fakat hassas bir objektif bu merasimi derhal zapt etti. Bunu İzzet Bey görüyordu. Hususi bir posta o gün bu meclisin fotoğrafını Paris'e götürmek üzere yola çıkmıştı. Türklerin büyük memuru bile Yunanlılar ile kardeş olmuştu. Mezâkir fotoğraf, Venizelos için nasıl kıymetli bir vesika idi değil mi?”⁴⁶.

İzmir Valisi İzzet Beyin, Paskalyada Evinin Yanındaki Askeri Hastaneye Giderek Yunan Salib-i Ahmer'ini Ziyareti (Edouard Chapuisat, *Smyrna: The City of Smyrna Before the Destruction*, Athens: Livani Publishing Organisation, 1991, s.119.)

Anadolu Gazetesi, mart sonlarında aldığı bir haber üzerine Midilli'de on bin Yunan askerinin toplandığını ve bu askerlerin hedefinin İzmir olduğunu, hükümetin bu duruma dikkat etmesi gerektiğini ifade eden bir haber yayınlanmıştır. Ahmet İzzet Bey derhal harekete geçerek, müttefik devletlerin amacına, vaziyetine, hedef ve hareketlerine ait yayın yapmanın yasak olduğunu belirten bir emir

⁴⁵ Çukurova, a.g.t., s.35. “...Nisan ayındaki kırmızı yumurta paskalyasında, Vali İzzet ve Hirsostomos galip İtilaf Devletler şerefine karşı karşıya vilayet makamında kırmızı yumurta tokuşturmuşlardı. Biz bu havadisatı vilayet kapusundan haber verdikten sonra, serbest içtihadıyla millete daima doğru yolu gösteren Anadolu Gazetesine yetiştirmiştik”. Bkz. İstikbal, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

⁴⁶ “İzmir Valisi İzzet Beye Dair”, *Türk Dünyası*, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

çıkartmış, bu emre itaat etmeyen gazetecilerin hapsedileceği, matbaalarının kapatılacağı, müdürlerinin tevkif edileceği belirtilmiştir⁴⁷. Nitekim, 12 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu ve Duygu Gazetelerini kapatılmıştır.

Rumlar, başta Ahmet İzzet Beyin atanmasından büyük memnuniyet duysalar da bir müddet sonra onun hakkında bazı tereddütlere kapılmışlardır. Ahmet İzzet Beyin, kendisinden önce 17.Kolordu kumandanlığı bünyesinde oluşturulan sansür kurulunun 5 Nisan 1919'da Eleftheros ve 23 Nisan 1919'da Hrisus Eon, 26 Nisan 1919'da Kosmos Gazetelerini kapatmasına müdahale etmemesi, Yunan zırhlısı Averof'un İzmir'e geldiği 16 Nisan günü, gemiden çıkan sekiz kişilik bir deniz müfrezesinin devriye gezmesine, 17.Kolordu Komutan Vekili Miralay Süleyman Fethi Beyin müdahale ederek, bir daha aynı durum gerçekleşirse zor kullanılacağını bildirmesine karşı tepkisiz kalması, tereddütlerin artmasına neden olmuştur⁴⁸. Ancak bu tereddüt kısa sürmüş, İzmir'deki mülki idarenin yumuşak tutumundan umutlanan Rumlar, çalışmalarına hız vermişler, şehirde kurmuş oldukları izci teşkilatını aktif hale getirerek, Rumlar tarafından kurulması planlanan polis ve jandarma teşkilatına adam kazandırmaya çalışmışlardır.

Türkler ile Rumlar arasındaki çatışmaları önlemek, iki unsur arasında iş birliği ve dayanışmayı sağlamak amacıyla padişah tarafından Batı Anadolu'ya bir Nasihat Heyeti gönderilmiştir. Başkanlığını Şehzade Abdürrahim Efendinin yaptığı Heyet, 26 Nisan 1919 tarihinde İzmir'e gelmiş, halkının temsilcileri ile görüşmüştür. 29 Nisan 1919 tarihinde şehirden ayrılan Nasihat Heyetine İzmir halkı büyük bir ilgi gösterirken, Rum basını heyete sıcak bakmamış, tahrik edici yazılarını artırmıştır. İzmir'den gönderilen bir İngiliz raporunda Heyetin, Rumlardan ilgi görmediği ifade edilmiştir⁴⁹. Olaylar karşısında İngilizlerin desteğini almak, onlara da sorumluluk yüklemek isteyen İstanbul Hükümeti, Nasihat Heyetine İngiliz subayların da dâhil edilmesi için 5 Nisan 1919 tarihinde İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir Richard Webb'e başvurmuş, ancak olumlu bir netice alamamıştır⁵⁰.

İzmir'in İşgali

Ahmet İzzet Bey, 8 Mayıs'ta atanmasına ilişkin fermanın Hükümet Konağı önünde okunduğu gün, Amiral Calthorpe'un siyasi temsilcisi James Morgan ile görüşmüştür. Görüşmede, Türkiye'nin bazı kısımlarının Yunanlılar tarafından işgal

⁴⁷ Çukurova, *a.g.t.*, s.35.

⁴⁸ Berber, *Yeni Onbinlerin...*, s.30-31.

⁴⁹ Mevlüt Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası): 16 Nisan-18 Mayıs 1919", *Atatürk Araştırma Merkezî Dergisi*, Yıl:1990, Cilt:6, Sayı: 18, s.581, 583.

⁵⁰ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.172-173.

edileceğine dair haberler aldığını, eğer böyle bir durum söz konusu olursa karışıklıkların ortaya çıkacağına dair endişeleri olduğunu ifade etmiştir⁵¹.

James Morgan, İngiliz Amiral Webb'e gönderdiği 12 Mayıs 1919 tarihli raporda, Ahmet İzzet Beyin kendisine, Osmanlı Devleti'nin ancak büyük devletlerin himayesi altında hayatını sürdürebileceğini, bazı bölgelerin Yunanistan tarafından işgal edilmesinden ve bunun yaratacağı tepkilerden çekindiğini, İttihatçıların hükümet tarafından güvenilir bulunmadığını, onların dışında da bölgeyi yönetebilecek kapasitede insanların bulunmamasından dolayı Türkiye'nin kendi kendini yönetemeyeceğini, İttihat ve Terakki'nin hâlâ çok etkili olduğunu ve varlığını sürdürebilecek maddi kaynakları bulunduğunu, bölgedeki kamu personeli üzerinde hala sözünün geçtiğini, memurların disiplin ve morallerinin oldukça bozuk olduğunu ifade ettiğini nakletmiştir⁵².

12 Mayıs 1919 günü, İzmir Körfezine Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerikan savaş gemileri giriş yapmıştır. Alemdar Gazetesinde yer alan haberde, “*Vilayetin siyaset-i dâbiliyesini takviye*” etmek amacıyla Ahmet İzzet Beyin, donanma komutanlarını ziyaret ettiği, Amiral Bristol'ü ziyareti sırasında “*Kurdelelerle müzeyyen güzel bir sepet derununda İzmir'in turfanda mahsulâtından takdim ettiği*”, ifade edilmiştir⁵³.

Paris'te toplanan Barış Konferansında, İzmir ve civarının Yunanlılar tarafından işgal edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın alınmasında, İtalyanların bir oldubitti ile kente girmesinden endişe eden, askeri bir önlem olarak Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesi gerektiğini savunan ve bu doğrultuda Fransa ve ABD'yi ikna eden İngiltere etkili olmuştur.

14 Mayıs 1919 günü İslahat Gazetesinde yayınlanan röportajda Ahmet İzzet Bey, ortada dolaşan işgal haberleri konusunda şunları ifade etmiştir:

“*Muhabir: Beyefendi hazretleri, memleketimizin ahval-i siyasiye-i umumiyesi hakkında birçok şayiât işitiyoruz. Bunun ne derecede varit olup olmadığını anlamak için zat-ı devletlerine müracaata mecbur kaldık. Memleketimizin vaziyet-i siyasi-i hazır ve müstakbelesinde malumat-ı samilerini anlamaya müsaade buyurulur mu?*”

Vali—Sorduğunuz şeyler siyaset-i umumiye mütealliktir ki henüz Avrupa'nın bu babda mukarreratı malum değildir. Mamefih kuvveten zan ediyorum ki bu memleket halkını eyleyen endişeye sevk eden ahval, sulh konferansında zühura gelmeyecektir.

Yunanistan hükümetinin emel ve maksadı hakkındaki mütalaa-ı samileri nedir efendim?

Vali—Diğer bir takım rivayat ki, o da Yunanistan'ın emeline dairdir. Bu da sınıf eracıftan ibarettir. Yunan hükümeti hiçbir vakit düvel-i muazzezamanın ve bahusus İngiltere ve Fransa'nın terviç ve iltizam edemeyeceği bir şeye kıyam edemez. Bunun için

⁵¹ Tansel, *a.g.e.*, s.180.

⁵² Ediz, *a.g.t.*, s.44.

⁵³ Alemdar, 15 Mayıs 1919.

bir takım efsanelere aldanıp muzdarip olmak ve beyhude memlekette beyecanı uyandırmak vilayetin siyaset-i müttehizesine de muvafık değildir. Herkes kemâl-i vakar ve sükûnetle vazifesine devam eder ve Avrupa'nın netayic-i mukarreratına intizaren ber zamandan ziyade vilayeti teşkil eden anasır-ı muhtelif arasında vifak ve büsn-i âmîze bir kat daha itina eylerse: hem vilayetin vazifesini tesbil, hem de kendi vazife-i vataniyesini ifa etmiş olur"⁵⁴.

Islahat Gazetesine verilen beyanatla yalanlanan işgal haberlerinin doğru olduğu, günün ilk saatlerinde Amiral Calthorpe tarafından kendisine gönderilen nota ile anlaşılmıştır.

Amiral Calthorpe'nin Birinci Notası

13 Mayıs 1919 günü, öğleden sonra Iron Duke zırhlısı ile İzmir'e gelen İngiliz Akdeniz Filo Komutanı Amiral Calthorpe, vakit geçirmeden İtilaf Devletlerinin askeri temsilcileri ile görüşerek, İtilaf Devletleri askerleri tarafından, Foça, Karaburun, Kösten Adası ve Sancakkalesi'ndeki istihkamların işgal edilmesine karar vermiştir. Bu karar 14 Mayıs sabahı, saat 9'da İngiltere'nin İzmir konsolosu James Morgan tarafından Ahmet İzzet Beye, Albay Smith tarafından da 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşaya tebliğ edilmiştir⁵⁵.

4 maddelik notada, İtilaf Devletleri tarafından Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7.maddesi gereğince, İzmir'in kale ve savunma mevzilerinin işgal edilmesine karar verildiği, kararın İstanbul'daki hükümete de tebliğ edildiği, işgalin 14 Mayıs günü öğleden sonra gerçekleşeceği, herhangi bir sıkıntı yaşanmaması için işgal edilecek yerlerdeki askerlere gerekli talimatların verilmesi gerektiği, şehirdeki İtilaf Devletlerine ait konsoloslukların güvenliğinin sağlanması için bir miktar askerin karaya çıkartılacağı bildirilmiştir⁵⁶.

Ahmet İzzet Bey, işgal sonrasında kaleme aldığı raporda, 14 Mayıs 1919 Çarşamba sabahı İngiliz temsilcisi James Morgan ve Albay Smith tarafından notanın kendisine iletilindiğini, istihkamların işgaline ilişkin önceden bir istihbarat almadığı için kısa süre bir şaşkınlık geçirdiğini, notayı protesto ettiğini, hemen 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Beyi yanına çağırarak notanın içeriği hakkında bilgilendirdiğini ve ayrıca yapılması gerekenleri resmi bir yazı ile de kendilerine ilettiğini ifade etmiştir⁵⁷.

⁵⁴ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1989, s.235-236.

⁵⁵ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.213.

⁵⁶ BOA. DH.İUM, E-51/72.

⁵⁷ Karayaman, "*İzmir Valisi İzzet Beyin Kaleminden İzmir'in İşgali...*(2007)", s.7-8.

Saat 11.00'de aynı notayı İngiliz Amiralî Sir Richard Webb, İstanbul'da Sadrazam Damat Ferit Paşaya sunmuştur. Notada, tabyaların işgal edileceği bildirilmiş, İzmir'in işgali hakkında bilgi verilmemiştir⁵⁸.

Aynı gün, önce İngiliz Iron Duke zırhlısının bir motorundan, daha sonra ise limandaki diğer müttefik devletlere ait gemilerden, silahlı deniz piyadeleri Kordonboyu'na çıkararak konsolosluk, banka ve postanelerini kontrol altına almışlardır.

14 Mayıs 1919 sabahı Rumların arabalarla Punta semtinde toplanmaları, körfezin girişindeki Yenikale'nin işgal edildiği, yarın da İzmir'in işgal edileceğine dair haberlerin yayılması, Müslüman halkta büyük bir tedirginlik yaratmıştır. Konak'taki Askerî Kırathanede bulunan ve şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair dedikoduları duyan bir grup, içinden beş kişilik bir heyet seçerek Ahmet İzzet Beye gidip ondan bilgi istemiştir. Geri dönen heyet, vali bey ile görüştiklerini, söylentilerin asılsız olduğunu, sadece limanın işgalinin söz konusu olduğunu, gerek vali beyin gerekse kolordu komutanının kendilerine güvence verdiğini, konuyla ilgili bir beyanname yayınlanacağını ifade etmiştir⁵⁹.

Haydar Rüştü Öktem, hatıralarında olay hakkında şunları ifade etmiştir: *“Dört gözle beyannameyi bekliyorduk. Nihayet o beyanname bir saat sonra öğle üzeri çıktı. Okuduk: beynimizden yıldırımla vurulmuşa döndük. Çünkü beyanname Yenikale'nin Mütellifin kuvvetleri tarafından işgal edildiğini ifade ediyordu. Demek ki verilen teminat, kapkara bir haberden başka bir şey değildi!”*⁶⁰.

Ali Nadir Paşa, kendisine verilen nota ve içeriğini telgrafla Harbiye Nazırı Şakir Paşaya bildirmiştir. Konuyu, hükümet veya Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti ile istişare etmeye bile gerek görmeyen Şakir Paşa, *“İşgal vukuuna dair Bab-ı Âliye verilmiş bir malumat yoktur. Amiralin bu teklifi, mütareke şartları hükümleri icabından olmakla muvafakat edilmesi lüzum-u tabiidir”*⁶¹, şeklinde bir cevap vermiştir. Ali Nadir Paşanın, istihkâmların işgal edilmesinin Yunan işgalinin habercisi olduğuna dair dedikoduları aktarması üzerine Şakir Paşa, *“Bu gibi şayialara ehemmiyet vermeyiniz”*, diye cevap vermiştir⁶². Bunun üzerine notada adı geçen mevzilerin işgali sırasında bir fenalığa meydan verilmemesi için, işgal müfrezelerine katılması istenen Osmanlı

⁵⁸ Gotthard Jaeschke, “İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlıların İzmir Çıkartması”, *Belleten*, Ekim 1968, Cilt:32, Sayı:128, s.570.

⁵⁹ Erdem, a.g.e., s.166.

⁶⁰ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Hazırlayan: Zeki Arkan, Ankara, TTK Yayını, 1991, s.73. Ancak burada bahsedilen beyanname ile ilgili elimizde başka bir bilgi yoktur. Ahmet İzzet Beyin, ertesi günü çıkacak gazetelere bile *“Böyle bir işgal yoktur”* diye beyanat verirken, 14 Mayıs günü öğle saatlerinde Yeni Kale'nin işgal edildiğini bildiren bir beyanname yayınlaması mantıklı gelmemektedir.

⁶¹ *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, Batı Cephesi, 1.Kısım, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.35.

⁶² *Türk İstiklal Harbi...*, s.35.

subayları, öğle üzeri saat 12'de, Iron Duke gemisine gönderilmiş ve bu mevkilerdeki Osmanlı kıtalarına, karşı koymamaları emredilmiştir.

Ahmet İzzet Bey, gelen notanın içeriğini sadarete bildirmiş ve nasıl bir politika izleneceği konusunda talimat istemiş, telgraf başında beklediğini bildirmiştir⁶³. Akşam saat 8'de konuşmak üzere kendisine randevu verilmiştir. Akşamüzeri telgraf başında saatlerce beklediği halde, Damat Ferit Paşadan bir cevap gelmemiş, bu kadar önemli bir meselede Ahmet İzzet Bey talimatsız bırakılmıştır⁶⁴.

Ahmet İzzet Bey, notanın içeriği hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak amacıyla önce İngiltere Konsolosu Mösyö James Morgan ile daha sonra da Amiral Calthorpe ile görüşmüştür⁶⁵. Saat:15'de Iron Duke zırhlısına giden Ahmet İzzet Bey, bir buçuk saat süren görüşmeyi şöyle nakletmektedir:

“Amiral Calthorpe, beni büyük bir nezaket ve hürmetle kabul etti. Esna-ı mülakatımızda James Morgan da hazır idi. Kendiliğinden bana sabahki notanın mahiyeti ve şümulü hakkında izabatta bulundu. Bana, Paris'ten bu akşam bir telgraf intizar etmekte olduğunu ve bunun İzmir şehrinin işgal-i askerîye tahtına alınacağına dair bu dabilini söylediler. Bu işgalin kimin tarafından vuku bulacağı hakkında sualime de, ihtimal ki Yunan askeri tarafından vaki olacaktır, dedi. Bu sözünü duyunca beynimden vurulmuşa döndüm. Ve galiba ağlamaya da başladım, aman amiral bu nasıl şey dedim. Ben ne yapayım, Paris kararı dedi. Peki Amiral Paris'in kararından bu derece adalete münâfi ve tatbik-i mecal bir karar sadır olmalı mı?, dedim. Ben bir askerim böyle münakaşa edemem dedi. Ona, münakaşa etmeye ben de hâdim değilim, fakat bunun, bu memlekete irad edeceği zararı ve husule getireceği felaketleri söylemeden doğrusu olamaz dedim ve vakia biz, sizlere harp ilan etmekle cinayet ika' etmiş olan ve bu gün de cezasını çekmek merkeindeyiz, fakat bu ceza makul bir surette olmalıdır. Bu tedbir, bu memleketin felaketine mucib olacaktır. Mümkün ise bu işgalin Yunana hasredilmemesini rica edeceğim dedim, bu benim vazifem haricidir. Katiyen müdahale

⁶³ BOA., DH.EUM.AYŞ., 8/29.

⁶⁴ Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş*, Cilt:6, Sabah Kitapçılık Yayını, İstanbul, 1997, s.40. Sina Akşın tarafından kaleme alınan eserde, İngiliz arşiv belgeleri kaynak gösterilerek, Amiral Webb'in saat:11'deki notasından sonra, Damat Ferit Paşanın 14.15'de Ahmet İzzet Bey'e bir telgraf çekerek, Amiral Calthorpe'nin talimatlarına uygun hareket edilmesi ve İzmir civarında tabyaların müttefik kuvvetlere bırakılması yönünde bir telgraf çektiği ifade edilmekle birlikte, akşam saat:22.00'de gelen ikinci notadan sonra vali beye İstanbul'dan bir talimat gelmediği ifade edilmektedir. Bkz. Akşın, a.g.e., s.275-276. Gotthard Jaeschke'nin çalışmasında ise, ikinci notadan sonra Ahmet İzzet Beyin Sadrazam Damat Ferit'e ulaştığı ve ondan “*Meclis-i Vükela'dan bir karar almadıkça bir tavsiyede bulunamayacağı*”, şeklinde bir cevap aldığı belirtilmektedir. Bkz. Jaeschke, a.g.m., s.572.

⁶⁵ *Ahenk*, 15 Mayıs 1919.

*edemem, bu bir ilhak değildir, sırf işgal-i askeriyedir. Binaenaleyh bundan o kadar meyas olmak icap etmez, dedi*⁶⁶.

Amiral Calthorpe ile görüşmeden sonra Hükümet Konağına geri dönen Ahmet İzzet Bey, endişeli bir şekilde bekleyen halka, ilhakın söz konusu olmadığını, durumun geçici askeri bir işgalden ibaret olduğunu, hükümetin ülkenin haklarını ve Müslümanların çıkarlarını savunmak için gerekli tedbirleri almaya başladığından emin olmaları gerektiğini belirterek, dağılmalarını istemiştir. Odasında bekleyen Belediye Başkanı Hasan Paşa, Müftü Rahmetullah Efendi, Ahenk Gazetesi Sahibi Nazmi, Mevlevi Şeyhi Nuri Efendi, Tokadizade Şekip ve diğer ileri gelenlere de benzer şeyler söyleyerek edindiği bilginin, notanın içeriğinden başka bir şey olmadığını, bu işgalin Paris Konferansının bir sonucu olduğunu ifade ederek, “*Telaş etmeyiniz! Sabır ve sükûnetle Paris Sulh Konferansının adil kararlarının sonucunu bekleyelim!*”, diye hitap etmiştir⁶⁷. Hükümet konağında bulunan para ve muhasebe evraklarının sevki için muhafız talep eden maliye müfettişi Muvaffık Beyi “*Abaliyi galeyana teşvik ediyor diyerek*” azarlamıştır⁶⁸.

Ahmet İzzet Beyin, işgal karşısında yapılacak taşkınlıkların ülkeye zarar vereceğini, asayiş ve düzenin sağlanmasının önemli olduğunu dile getirmesi üzerine, İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi beyaz sakalını işaret ederek, Vali Bey bu, kanımla kırmızıya boyanabilir. Fakat alımda Yunan alçağını sükûnet ve tevekkülle karşılamış olmanın karası olduğu halde huzur-ı ilahiye çıkamam, diye bağırması ve toplantıyı terk etmiştir⁶⁹. Vali bey, ziyaretine gelen heyetin, tepkilerini aktarmak ve işgal kararının değiştirilmesini talep etmek üzere, Amiral Calthorpe ve temsilcileri ile görüşme isteklerine izin vermiştir⁷⁰.

Ahmet İzzet Bey, polis ve jandarma amirlerini yanına çağırarak şehirde asayiş ve emniyetin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını emretmiştir. Daha sonra da, “*Müftü-i belde ile belediye reislerine birer teskere yazıp, öyle rivayet vâri olduğu gibi katiiyen memleketin ilhaka mevzu-i bahs bile olmadığını ve meselenin bir işgal-i muvakkat-ı askeriyeden*

⁶⁶ BOA., DH.İUM., E.,66/12; Karayaman, “*İzmir Valisi İzzet Beyin Kaleminden İzmir’in İşgali... (2007)*”, s.8. Görüşmenin Amiral Calthorpe tarafından aktarımı için bkz. M. Şevki Yazman, “İzmir Faciası”, *Dünya Gazetesi*, 19 Mayıs 1968, Tefrika No:5.

⁶⁷ Öklem, a.g.e., s.141.

⁶⁸ *Vakit*, 21 Mayıs 1919. Vakit Gazetesinde yer alan 7 Ekim 1919 tarihli bir haberde, işgal sırasında maliye müfettişi Muvaffak Bey tarafından posta, rüsumat ve defterdarlık veznelerinde mevcut paranın derhal İstanbul’a gönderilmesi için teşebbüse geçildiği ancak Ahmet İzzet Beyin bunu hıyanet-i vataniye şeklinde göstererek, Müfettiş Muvaffak Beyin tutuklanması için Meclis-i Vükeladan karar istediği ifade edilmiştir. Bkz. Öztoprak, a.g.m., s.42.

⁶⁹ Recep Çelik, *Milli Mücadele Günlerinde Din Adamları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2017, s.66.

⁷⁰ Selçuk Ural-Mehmet Okur, “Vali İzzet Beyin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, Erzurum 2001, s.269.

ibaret bulunduğunu ve binaenaleyh işi efram edip tehecçiyata düşmek münasip olmayacağını ihzar ve mucibince ahali-i Müslimiye'yi teskin ve teselli etmeleri lüzumunu ihzar"⁷¹ etmiştir.

Türk Ocağı'nda bir araya gelen gençler, içlerinden temsilciler seçerek Vali bey ile görüşmeye çalışmışlardır. Halkın ve özellikle gençlerin bu işe karışmasından son derece rahatsız olan Vali, heyeti soğuk bir şekilde karşılamış, "*Her şeyi Damat Ferit Paşaya bildirdim, cevap bekliyorum*", diyerek gençleri başından savmaya çalışmıştır. Ahmet İzzet Beyin cevapları, heyeti tatmin etmemiştir. Türk Ocağı'ndaki toplantıdan ayrılanların da iştirakiyle daha kalabalık bir kitle, Mekteb-i Sultani'de tekrar bir araya gelmiştir. Toplantıya sadece gençler değil, memurlar, sivil kıyafetler içinde subaylar ve bazı kamu görevlileri de katılmıştır. Aralarında yeni ve daha etkili bir heyet seçerek Ahmet İzzet Beyin huzuruna tekrar çıkmışlardır. Ahmet İzzet Bey, "*İşgal haberi doğrudur, lakin işgal hakkında Babıali'den bir emir almadım. Ama müttefik devletlerden bu konuda bir yazı geldi. İşgal sırasında yapılacak aşırılıklar ve taşkınlıklar memlekete zarar verebilir, kan dökülebilir. Bu nedenle sükûnetimizi muhafaza edelim*", diye hitap etmiştir⁷².

Maşatlık olarak bilinen Konak'taki Yahudi Mezarlığında toplanan Türkler, işgali protesto etmeye, şehirde çoğunluğun Türklere ait olduğunu göstermeye ve halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Maşatlık'ta miting devam ettiği sırada, terhis edilmiş yedek subayların da yönlendirmesiyle kalabalık bir grup, polis karakolundaki silah deposuna saldırarak kapıları kırmış, silah ve cephaneleri almış, askeri hapishanede siyasi sebeplerden dolayı tutuklu bulunanları tahliye etmiştir. İzmir Hapishanesi Müdürü Binbaşı Mario Carossini'nin de müsamahası sayesinde, hapishanede kalan Türk mahkûmlar da sabaha karşı hapishane kapılarını kırarak dışarı çıkmışlardır⁷³.

Mitingde alınan kararlar ülkenin bütün vilayet, sancak, kaza ve nahiye belediye başkanlıklarına telgrafla bildirilmiştir. 14 Mayıs akşamı, Türk Ocağı'nda İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi imzasıyla hazırlanan ve telgrafla bütün kazalara gönderilen metinde şu ifadeler yer almıştır:

"Bil'umum vilayet, sancak, kaza, nahiye belediye riyasetlerine

İzmir ve havalisi Yunan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve mülbakatı kâmilten ayak ve beyecanda İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son imdadımız sizin göstereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingle, telgrafla her yere başvurunuz ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vakar ve sükûnetinizi son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz. 14.05.1919

⁷¹ BOA., DH.İUM., E.66/12.

⁷² Bayar, a.g.e., Cilt:5, s.40; Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, TTK Yayını, 1990, s.11-12; Erdeha, a.g.e., s.395.

⁷³ Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922, Cilt: I*, Ankara, TTK Yayını, 1998, s.7; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Genişletilmiş İkinci Baskı, 2011, s.123.

*İlhak-ı Redd Heyet-i Millîyesi*⁷⁴.

Telgraf, kazalarda endişeye neden olmuş, gece yarısı Manisa Mutasarrıflığı tarafından gönderilen ve gelişmeler hakkında bilgi isteyen telgrafa Ahmet İzzet Bey tarafından verilen cevapta şunlar ifade edilmiştir:

“Makine başında keşide ettiğiniz telgrafi aldım. Hadise, bu gün İtilaf Devletleri adına İzmir’de bulunan Amiral Caltrop’un İzmir ve civarındaki kale ve istibkâmların İtilaf Devletleri askerleri tarafından işgali hakkında verilen notadan ibarettir. İzmir’in Yunan’a verildiğine dair resmi bir nota yoktur. Yalnız askeri işgal mevzuhabistir. Abalinin meşru ve millî hukukunu müdafaaya her zaman hakkı vardır. Bu babda edna taziyekata tabi tutulamayacağı aşikâr olmakla beraber, ahval-i hazıranın vahametine ve ahali-i İslamiye tarafından yapılacak fiili bir gûna hareketin kendileri ve müdafaâ ettikleri millî hukuk ve menfaati için gayet büyük mazarrat tevhit edeceğine nazaran, tezahürat-ı vakıalarında vakar ve sükûnetten ayrılmamak ve ahvalin tavazzuhuna intizarla fazla tebeyyücata kapılmamak hususunun lazım gelenlere ihtarı ve asayişin tatarruk ve halelden vikayesi himem-i mahsusalarına mevdudur”⁷⁵.

Amiral Calthorpe’nin İkinci Notası

Saat:22.00’a doğru James Morgan ile Albay Smith, Amiral Calthorpe’nin ikinci notasını Vali Ahmet İzzet Bey’e tebliğ etmişlerdir. Altı maddeden oluşan bu notada, sulh anlaşmasının 7. maddesi gereğince İzmir’in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine karar verildiği, kararın İstanbul Hükümetine bildirildiği, yarın saat 7’de çıkarmanın başlayacağı, her hangi bir tatsızlığa meydan vermemek için Türk askerlerinin kışlarından çıkmaması gerektiği, haberleşmenin kontrol altına alınması için İngiliz birliklerinin telgrafhaneyi kontrol altına alacağı belirtilerek Vali beyden elindeki bütün imkânları kullanarak sükûneti muhafaza etmesi istenmiştir. *“Limanda kuvvetli müttefik donanmasının bulunmasının, teskin edici bir tesir icra edeceğine”* olan inancın altı çizilerek, Türk tarafına bir gözdağı verilmiştir⁷⁶.

Mevcut gelişmeler, Türkler arasında büyük bir üzüntü ve öfkeye neden olmuştur. İtilaf Devletlerinin notasını vali ve komutana ulaştıran James Morgan ve Albay Smith’in çevresini saran bir grup Türk, tepkilerini dile getirmiştir. Bir Türk genci, temsilcilere İngilizce olarak: Türk Milletinin büyük bir millet olduğunu, şu an sessiz dursa da büyük bir direniş için hazırlandığını, belki büyük bir devletin idaresini kabul edebileceğini ama Yunan işgalini asla kabul etmeyeceğini belirterek

⁷⁴ Ahmet İzzet Bey, başta telgrafın çekilmesine müsaade etmemiş, daha sonra da *“Vakar ve sükûnetinizi son derece muhafaza ederek...”* diye başlayan cümleyi ekleterek çekilmesine izin vermiştir. Bkz. Çukurova, a.g.t., s.91.

⁷⁵ Kaygusuz, a.g.e., s.158.

⁷⁶ BOA., DH.İ.UM.EK., 51/72; BOA., DH.İ.UM.EK., 51/78. Jaeschke, a.g.m., s.571-572.

“Ölmedik, bir takım karışıklıklar olacak. Biz, ölebiliriz, fakat başkaları da beraber ölecektir”⁷⁷, diye hitap etmiştir.

James Morgan ve Albay Smith cevaben, görevlerinin İtilaf Devletleri tarafından alınan ve şehrin Yunan askerleri tarafından işgalini öngören kararı iletmek olduğunu, ancak Yunan ilhakına dair bir hüküm içermediğini belirterek halkı teskin etmeye çalışmışlardır.

Ahmet İzzet Bey, ikinci notadan sonraki gelişmeleri şu sözlerle aktarmaktadır:

“Derhal Ali Nadir Paşa ve onun kurmay başkanını çağırttım. Onlara bu kez de Sayın James Morgan ve Yüzbaşı Smith'in buzurunda notanın içeriğini ilettim ve ayrıca yazıyla da bildirdim. Sayın J. Morgan'a İzmirliğin yabancıların yaptıkları gösterilere karşı çok hassas olduğunu, bunun en canlı örneğinin Averof gibi basit bir geminin limana gelmesi sırasında yaşandığını hatırlatarak, yarın Yunan ordusunun gemiden indiklerini gördüklerinde galeyana gelecekleri kesindir. Güvenliği tehlikeye düşürmemek için Amiralden, Yunan askerleri karaya çıkarken onların tutumlarını gözetlemek ve balkın moral gücünü muhafaza etmek amacıyla müttefik gemilerinden emrime teçhizatlı iki ile üç yüz tayfadan oluşan bir müfreze tahsis edilmesini talep ettiğimi, söyledim. Sayın J. Morgan ile Smith, isteğimin bakılığını ve isabetli oluşunu onaylayarak, bunu derhal Amirale iletmeye söz vererek yanımdan ayrıldılar. Gerçekten bir saat sonra Sayın Morgan tarafından Amirale isteğimi ilettiklerini, fakat Amiralin bunu kabul etmediğini bildiren bir mektup aldım. Sayın Morgan bana Amiralin, şahsi güvenimi kazanmış olan subaylarca komuta edilen askeri devriyelerin tüm Müslüman mahallelerinde dolaştırılmasına izin verdiğini de yazıyordu. Yeniden Ali Nadir Paşayı çağırdım. Ona güvenli subaylarca komuta edilen müfrezelerin Müslüman mahallelerine ulaştırmasını bildirdim. Ona, hem yazılı hem de sözlü olarak, devriyelerin özellikle Yunan ordusuyla çatışmaya müsaade etmemesini yeniden emrettim”⁷⁸.

Ahmet İzzet Bey, şehirde asayişin sağlanması için İtilaf Devletleri askerlerinden oluşacak müfrezelerin şehirde devriye gezdirilmesi yönündeki isteğini 19 Mayıs 1919 tarihinde gönderdiği bir yazı ile tekrar etmiş, ancak olumlu bir netice alamamıştır⁷⁹. Benzer bir girişim 23 Mart 1919 tarihinde Sadrazam Damat Ferit tarafından İngiliz Müsteşar Hohler'e de yapılmış, Aydın vilayetinde asayişin sağlanması için İngiliz hükümetinin Mondros Mütarekesinin 7.maddesi gereğince

⁷⁷ Jeaschke, a.g.e., s.79.

⁷⁸ Ural-Okur, a.g.m. s.270.

⁷⁹ BOA., DH. İ.U.M.EK., 52/11. Fahrettin Altay, çıkartma birliklerine İtilaf Devletleri askerlerinin de dahil edilmesi teklifini Ali Nadir Paşanın da yaptığını, notayı alınca şiddetli protestoda bulunduğu, Harbiye Nezaretinden emir almak için harekete geçtiğini, Amiral Calthorpe'ye, karaya asker çıkartıldığı takdirde hiç olmazsa her devriye kolunun başında bir İngiliz askeri bulunmasını teklif ettiğini ancak kabul edilmediğini ifade etmektedir. Bkz. Fahrettin Altay, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, *Belleten*, C.23, S.89, Ankara, 1959, s.143, 147.

ilgili yerlere karakollar yerleştirmesi, bu karakollarda İngiliz ve Türk subayların görev yapması, içerisinde İngiliz subayların da bulunduğu bir Türk tümeninin bölgeye gönderilmesi, eğer bu gerçekleşmezse İtilaf Devletlerine mensup askerlerden oluşacak karma bir birliğin bölgeye gönderilmesi konusundaki kararın İngiltere'ye bırakılması önerilmiştir. Öneri, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali durumunda İngilizleri zora sokacağı için reddedilmiştir⁸⁰. İstanbul hükümetinin İngiltere'yi işin içine çekerek Rumları/Yunanlıları frenlemeye çalışma, Batı Anadolu'da Türklerin Hristiyanları katlettiği dedikodularını önleme, işgal bölgesinde yaşanacaklara İngilizlere de pay çıkarma politikasının bir uzantısı olan tekliflerin kabul edilmemesinde İngilizlerin, İtalyan ve Yunan devriyeleri arasında olası bir çatışmadan kaçınması etkili olmuştur. Ayrıca İngilizler, bütün sorumluluğu Yunanlıların üzerine yıkarak, sorumluluk almak istememişlerdir. Bu nedenle, İzmir'in işgali sonrasında İtalyan Caio Duilio gemisi süvarisinin, Yunan birliklerinin yerine karaya müttefik birliklerinin çıkartılması teklifi de İngilizler tarafından reddedilmiştir⁸¹.

Ahmet İzzet Bey, bir yandan İzmir'in İngilizler tarafından işgalini sağlayarak Yunan emellerini frenlemeye çalışırken diğer yandan da olası bir İtalyan işgalini önlemeye çalışmış, İtalyanlarla ilişkilerini mesafeli tutmuştur. O günlerde Manisa'dan gelen bir heyete İtalyan askerlerinin Rodos Adasında gemilerde bekletildiğini, eğer şehri İtalyanlar işgal ederse onları kovmanın çok zor olacağını, İtalyanlar yerine, *"Zararsız Yunanlıların"* işgal etmesinin daha iyi olacağını zira Yunanlıları kovmanın daha kolay olacağını ifade etmiştir⁸².

Ahmet İzzet Bey, 14/15 Mayıs 1919 gecesı, Köylü Gazetesine verdiği bir tektepte: *"Başı bedbahtlar, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayialar çıkarmışlardır, yalandır. Tekzip edilir"*, ifadeleriyle, işgali gizleme gayretlerini sürdürmüştür. Bu tebliğ, 15 Mayıs sabahı Yunan komutanının *"İşgal beyannamesi"* ile birlikte okunmuştur⁸³.

Vakit Gazetesi yazarlarından Mehmet Asım, *"Milletin Matemî"* başlıklı yazısında, Köylü Gazetesinde yer alan beyanatı, *"En nazik bir zamanda bütün"*

⁸⁰ Akşin, a.g.e., s.263-264.

⁸¹ Çelebi, a.g.e., s.101. İtilaf Devletleri tarafından kurulan ve Yunan işgali sonrasında Batı Anadolu'da incelemelerde bulunan ABD temsilcisi Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol başkanlığındaki heyet tarafından 12 Ekim 1919 tarihinde açıklanan raporda, Yunan işgalinin haklı, pratik ve ahlaki bir geçerliliği olmadığı belirtildikten sonra, asayişin sağlanması için Türk Hükümetine mensup jandarma kuvvetlerinin müttefik subayların emir ve komutasına verilmesi, asayiş sağlandıktan sonra da uygulamadan vazgeçilmesi önerilmiştir. Bkz. Resul Yavuz, "Batı Anadolu'da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri", *Türk İngiliz İlişkileri Dergisi*, Cilt: 2, No. 1, Ocak 2021, s. 78-79.

⁸² Çelebi, a.g.e., s.119. BOA., DH. ŞRF., 625/155.

⁸³ *Türk İstiklal Harbi...*, s.40. Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.220.

Anadolu'nun ukde-i hayatîyesini teşkil eden bir mevkiin idaresi başında bulunan bir adamın aczine, zaafına, bir hatve ilerisini bile görmeye mâni olan basiretsizliğine bundan daha vazîh bir delil olamazdı”, sözleriyle sert bir şekilde eleştirmiştir⁸⁴.

Ahmet İzzet Bey, sabaha karşı İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini protesto eden bir nota kaleme alarak, James Morgan vasıtasıyla Amiral Calthorpe'ye iletmıştır. Notada şunlar ifade edilmiştir:

“Bana gönderdiğiniz iki notayı aldım. İlkinde Mütarekenin 7. maddesi gereğince İtilaf güçlerinden müteşekkül bir birlik tarafından İzmir'in işgal edileceğini bildiriyordunuz. Ben de mütareke gereğince işgalin yapılacağını ve geçici olduğunu hükümete bildirerek onlardan bilgi istedim. Morgan ve Smith'e olup bitenler neticesindeki mecburiyetimi dile getirdim ve ne isteniyorsa yapacağımı belirttim. Daha sonra hükümetimden gelen haber doğrultusunda işgalin 7. maddeye göre gerçekleştirileceğinden ve geçici bir karakter taşıyacağından dolayı işgale karşı çıkmadım. Hükümetim, benim düşüncemi destekliyordu. Ama akşam 9:30'da Morgan bana ikinci notayı getirdi. Bu notada 7. madde gereğince İzmir'in Yunan güçleri tarafından işgal edileceğini söylüyor ve bana gerekli tedbirleri almam konusunda tavsiyede bulunuyorsunuz. Mütareke şartlarında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair bir madde olmadığından dolayı bu özel durumu Damat Ferit Paşaya bildirdim ve kendilerinden konuyla ilgili bilgi ve onay istedim. Fakat şu saate kadar (05.30) hükümetten herhangi bir emir, onay veya bilgi almadım. Bu nedenle sizi ikinci notanın içeriğinden dolayı protesto ettiğimi üzüntüyle bildiririm. 2. notanızın gerekçesini 7. maddeye dayandırmışsınız. Ben 7. madde gereğince yapılacak işgalin geçici olduğunu düşünüyordum. Fakat sizin 2. notada belirttiklerinizden bu işgalin geçici olmadığını anladığımdan dolayı memleketimin güvenliği açısından gerekli tedbirleri alacağımı size bildiririm. Bu fırsatla size saygılarımı iletirim”⁸⁵.

15 Mayıs sabahı saat yediye doğru Mevlevi Şeyhi Nuri Efendinin başkanlık ettiği bir heyet, işgal haberinin içeriğini anlamak için Ahmet İzzet Beye müracaat etmiş, halkı sakinleştirmek isteyen vali, haberi yalanlamıştır⁸⁶. Heyetin ziyareti ile ilgili olarak 27 Mayıs 1919 tarihinde İslahat Gazetesinde, Sabit zade Emin Süreyya tarafından kaleme alınan “*Tarihi Bir Şahadet Vali İzzet Beyefendi Hakkında*”, başlıklı makalede şu yorumlar yapılmıştır:

“15 Mayıs 1919 günü valiyi ziyarete gittiğimde İstinaf Müddei Umumisi Osman Beyle, Divan-ı Harb-i Örfi Reisi Sait Paşayı gördüm. Halkın galeyanda olduğunu bana

⁸⁴ Mehmet Okur-Hazel Kul, “İzmir'in İşgaline Dair İstanbul Basınında Çıkan Haber ve Yorumlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Özel Sayı: İzmir'in İşgali, s.182.

⁸⁵ BOA., DH.İUM., E/66/12; BOA., DH.İUM.EK., 51/70.; Ediz, *a.g.t.*, s.142.

⁸⁶ Mevlüt Çelebi, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Özel Sayı: İzmir'in İşgali, s.139; Çukurova, *a.g.t.*, s.145.

anlattılar, karşımızdaki kuvvete karşı, bu şekil ve surette vaki olacak harekâtın birkaç masumun beder-i deminden başka bir neticeyi inta etmeyeceğini, aynı zamanda bu gibi harekâtın muvakkat işgal mahiyetinde olan sulh konferansı kararının şekil-i siyasisine de tesiri olması ihtimalini söylemekliğim üzerine, halkın teskin-i beyecanı zımında teşebbüsatta bulunmak ve halkı hakikat-ı meselenin muvakkat bir işgalden başka bir şey olmadığını vakıf ettirmek üzere, mikdar-ı kâfi vesaitin i'zâmı Polis Müdürü Fikri Beye emretti. Şimdiye kadar milletin hazinesinden geçinen ve vazifesinin en büyük kısmının bu gibi günlere ait olduğunu derk ve tefebbülden aciz bulunan o çelebi de (ifay-ı vazifeden acizim) demek suretiyle işin içinden çıkması üzerine İzzet Beyefendi de Kumandan Nadir Paşaya Müddei Umumi Osman Bey, Divan-ı Harp Reisi Said Paşa ile muharrir-i aciz yanında, mikdar-ı kâfi süvari müfrezesinin i'zâmını telefonla beyan ettiler”⁸⁷.

15 Mayıs sabahı, şehirde olası bir yağmanın önüne geçmek amacıyla Ahmet İzzet Bey ile Kolordu Kumandanı Nadir Paşa tarafından müfrezeler görevlendirilmiştir. Ancak Sarı Kışla’dan çıkan askerler, yağmayı engelleyemediği gibi canlarını zor kurtararak kısa sürede Sarı Kışla’ya geri dönmüşlerdir⁸⁸.

İzmir’in İşgali Sırasında Yaşanan Olaylar

15 Mayıs 1919 sabahı Yunan askerleri, Punta İskelesindeki Avcılar Kulübü önünden karaya çıkmaya başlamıştır. Hükümet konağının köşesine kadar gelen Yunan askerleri, kendilerine ateş açılması üzerine Sarı Kışla ve hükümet konağına ateş etmeye başlamışlardır. Ahmet İzzet Bey, işgal sırasında endişe içinde hükümet konağında toplanan memurları koridorda toplayarak onları sakinleştirmeye çalışmıştır.

Ahmet İzzet Bey, hükümet konağının işgali hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Memurların talebi ve istekleri üzerine pencereden bir beyaz bez uzattık derhal ateş altına aldılar, sonra hemen üzerine diğer bir bezi astık ve kapıları da açtık, derhal içeriye süngülerle hücum ettiler, ben hemen mevki-i resmîyeme geçtim, memurlarım da etrafımı aldılar, bu sırada odaya da süngülü askerler girdi, hepimizi süngülerle tehdit ederek önlerine katıp aşağı indirdiler ve ellerimizi kaldırtarak ve ‘Zito Venizelos’ dedirterek enva-ı hakaretle sevk etmeğe başladılar. Kimsenin üzerinde başında bir şeyi kalmadı, hep soydular ve hiçbir fes kalmadı, hep yırttılar.

⁸⁷ *İslahat*, 27 Mayıs 1933. Zeki Arıkan, Mithat Kadri Vural, “İzmir’de İlk Kurşun Hadisesine Dair Bazı Tanıklar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Özel Sayı: İzmir’in İşgali, s.159; Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi...*, s.76, 242-244.

⁸⁸ Altay, a.g.m., s. 137. İzmir’in işgali sırasında 17.Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşanın tutumu ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ercan Haytaoğlu, “İzmir’in İşgal Sürecinde Ali Nadir Paşa ve 17.Kolordu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:23, Sayı: 46, Bahar 2023, ss.25-94.

Ben valiym dedim, kimseye meram anlatmak kabil olmadı. Yolda birkaç Yunan zabıtine müracaat etmek istedim, dinletemedim. Böylece rıhtım üzerinde tek mil memurlarımla enva-i hakaretle sevk olunuyordum. Rıhtımda biri beni tanıdı, o sırada oradan geçen Yunan Konsoloshanesi memurlarından Ayadimis de beni gördü, bunların müdabalesiyle beni ve oğlumu (Seyfi Efendi) kafileden ayırdılar, orada biz kaldık, diğerlerini o hakaret ve şiddet içinde sevk edip götürdüler⁸⁹.

Avadimis Beyin gayretleri ile evraklarını ve şahsi eşyalarını almak için hükümet konağına dönme imkanı bulan Ahmet İzzet Bey, hükümet konağının yağmalandığını, avluda ve basamaklarda birkaç ceset ve yaralının bulunduğunu görmüştür. Oğlu ile birlikte Yunan torpidosuna götürülen Vali bey, 3 saat sonra, yanındaki evraklara el konularak serbest bırakılmıştır. Bir gizli polis eşliğinde hükümet konağına gelmiştir⁹⁰.

İşgal akşamı Ahmet İzzet Beyin evi saldırıya uğramış, evine kurşun yağdıran Rumlar, ev ahalisini dışarı çıkmaya zorlamış, başlarındaki fesi parçalayarak, evlerinde ve üzerlerinde bulunan değerli eşyaları yağmalamışlardır. Olay sırasında oradan geçmekte olan Esama Polivis namında bir Rum tüccarın yardımıyla çapulcuların elinden kurtulan Ahmet İzzet Bey, gece yarısı olayı araştırmak ve üzüntülerini ifade etmek için evine gelen iki Yunan subayına, başından geçenleri anlatmış, evindeki hasarı göstermiştir⁹¹.

16 Mayıs günü hükümet konağına giden ancak Yunan askerleri tarafından içeri alınmayan Ahmet İzzet Bey, İngiltere Konsolosluğuna gitmiştir. O günkü mesaisini İngiliz Konsolosluğunda sürdüren vali, Amiral Calthorp'a hitaben kaleme aldığı protesto mektubunda, kendisine ve memurlarına yapılan hakaretleri ve zulümleri, "*En kat'i surette protesto ettiğimi*" bildirmiş, tutuklanan memurların en kısa sürede salıverilerek görevlerine dönmelerine izin verilmesini istemiştir⁹². Yazının devamında, maruz kaldığı muameleleri anlatarak asayişin sağlanması için yaptıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Üç gündür geceli gündüzlü uyumayarak muhafaza-ı asayiş ve tebligatımızın hüsn-ü tatbiki için elimden gelen her şeyi yaptım. Kolordu kumandanlığına, polis ve jandarmaya lazım gelen her emirleri ve talimatı verdim. Pek ziyade beyecana gelmiş olan ahali-i

⁸⁹ "İzmir Valisi İzzet Beyin Kaleminden İzmir'in İşgali...(2007)", s.10. "İzmir Metropolitinin vali hakkında teminat itası üzerine tabliye olunmuştur". Bkz. Serbesti, 21 Mayıs 1919.

⁹⁰ Ural-Okur, a.g.m. s.272. Ahmet İzzet Bey ile Yunan Komutanı Albay Zafriyu arasında geçen konuşma hakkında Ali Çetinkaya şu bilgileri vermektedir;

"Miralay — Vazifenizi yapamayarak karışıklığa sebep olduğunuzdan dolayı mesulsünüz.

İzzet Bey— Benim İzmir'in Yunanlılarca işgalini temin etmek için ne derecelerde çalıştığımı Metropolit Hrisostomos Efendiden sorabilirsiniz. Bâb-ı Âli ile geçen muhaberetlerimizi de görebilirsiniz.

Miralay — Şu halde sizi yanlışlıkla tevkif etmişlerdir. Bir saat sonra tabliye ve makamınıza iade olunursunuz. Müsterih olunuz". Bkz. Ali Çetinkaya'nın..., s.11.

⁹¹ BOA., DH.İUM., E.66/12; Ural-Okur, a.g.m., s.273.

⁹² BOA., DH.İUM.EK., 51/90.

İslimiye'nin teskin-i heyecanı için heyetler tertip ve beyannameler neşrettim. Müftüye ve beledi reisine ayrıca tabirî emirler gönderdim. Bizât ber tarafa yetiştim. Tamamıyla sükûn ve huzuru temin etmek ve ahalinin heyecanını da teskine muvafık olduğum bir sırada, bir silah ateşi müfrezeye mukavemet makalinde telakki olunarak bu rezaletlere mahal verildi”⁹³.

İşgal sonrasında meydana gelen tepkileri dikkate alan İtilaf Devletleri, işgal sırasında meydana gelen olaylarla ilgili olarak Yunan hükümetinden bilgi istemiştir. Yunan Başbakanı Venizelos da, başbakan yardımcısı Repulis ile Albay Mazarakis'den oluşan bir heyeti, İzmir'e göndererek heyetten geniş bir rapor hazırlamasını istemiştir. Biryandan da İzmir'de hayatın normale dönmesini sağlamaya çalışan Venizelos, Yunan ordusunun İzmir'de karışıklık yarattığı, şehirde asayiş ve düzeni sağlayamadığı şeklinde bir izlenimin doğmasını önlemek için Ahmet İzzet Beyin makamına dönmesinin sağlanmasını, istifa etmesi halinde ise, yüksek rütbeli bir Osmanlı memurunun yerine atanmasını, Türk memurları kasten greve giderse, onlara maaşlarına zam yapılacağı konusunda söz verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Yunan İşgal Komutanı Zafiriyyu, Hrisostomos Kalafatis'i 16 Mayıs akşamı Ahmet İzzet Beyin Karantina'daki evine göndererek, görevine dönmesi için ikna etmeye çalışmıştır⁹⁴.

17 Mayıs günü hükümet konağına giden Ahmet İzzet Bey, Yunan askerlerinden oluşan bir kıta asker tarafından saygı duruşu ile karşılanmıştır. Serbest bırakılan memurlarla işe başlayan vali, hala tutuklu bulunan bazı memurların, özellikle polis ve jandarmaların serbest bırakılması için teşebbüse geçmiştir. Şehrin üst düzey kamu görevlileri ile toplantı yapmış, toplantıya Metropolit Hrisostomos Kalafatis ve Ermeni cemaatinin temsilcisi de katılmıştır. Aynı gün, Albay Zafiriyyu ile Yunan Amirali ve Albay Mavridis, hükümet konağına gelerek, vali ve kolordu komutanına resmi tarziyede bulunmuşlardır⁹⁵. Her gün Karantina'daki evinden iki Yunan askeri eşliğinde hükümet konağına gelen Ahmet İzzet Beyin yaverliğine, Apolyos İsfanos isminde Yunanlı bir yüzbaşı tayin edilmiştir⁹⁶.

Yunan işgal kuvvetleri komutanlığı 16 Mayıs günü bir genelge yayınlarak, asayişin tamamen sağlandığını, bütün mülki ve dini memurların vazifelerinin başına dönmeleri gerektiğini, örfi idare kurallarının herkes için geçerli olduğunu ve suç işleyenlerin ırk ve dinine bakılmaksızın en ağır şekilde cezalandırılacağını ilan etmiştir⁹⁷.

Ahmet İzzet Bey, Yunan işgalinin sadece bir askeri nitelik taşıdığını, yani mütareke koşullarına uygun olduğunu, Osmanlı egemenliğinin İzmir'de devam

⁹³ BOA., DH.İ.U.M.EK., 51/90.

⁹⁴ Tabak, *a.g.e.*, s. 130.

⁹⁵ BOA., DH.İ.U.M., E/66 /12.

⁹⁶ Sabah, 26 Mayıs 1919.

⁹⁷ Ali Çetinkaya'nın..., s.13.

ettiğini göstererek tepkileri azaltmak, halkı sakinleştirmek için harekete geçmiştir. Vali bey tarafından 17 Mayıs 1919 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda vazifesine başladığını, “*Umum kuva-yı işgaliyenin emrine tevdi edildiğini*”, vilayet idare meclisini toplayarak asayişin sağlanması ve Müslümanların can ve mallarının korunması konusunda alınan kararları Yunan kumandanına tebliğ ettiğini, “*Düvel-i İtilâfiye amirallerinin sadık derecede nazır-ı ihtiram ve itimadı olduğunu*” ve kazalara genel bir beyanname yayınladığını bildirmiştir⁹⁸. Ahmet İzzet Bey tarafından 17 Mayıs 1919 tarihinde bütün mutasarrıflara ve kaymakamlara gönderilen yazıda şunlar ifade edilmiştir:

“İzmir’deki hadisenin mülhakat-ı vilayette pek mübalağalı bir surette aksettigi anlaşılmıştır. Bu hal düvel-i müttefikaca vaki olan tensib üzerine İzmir’in Yunan işgal-i askerisi altına alınmasından ibarettir. Emniyet ve asayiş taht-ı temindedir. Burada herkes işi ve gücüyle meşguldür. İslam ve Hristiyanlar arasında bir hadisenin vukua gelmesine ve bilâ tefrik-i cins-ü mezhep hukuk-u umumiyenin, emniyet ve asayişin muhafaza ve istikrarına kemal derece dikkat ve tebligat-ı vakıa’ya karşı harekette bulunmağa kalkışanlar olur ise derhal derdest ve te’dib ediniz”⁹⁹.

İzzet Bey tarafından aynı gün gazetelerde halka hitaben bir beyanname yayınlanmıştır. Beyannameye şu ifadeler yer verilmiştir:

“İzmir Abalisine:

İki gün evvel vukua gelen hadisata nihayet verildi. Gerek memurinden gerek efrad-ı mahalliyeden tevkiif edilenler tabliye edilmişlerdir. Memurun ifayı vazifeye davet edilmiştir. Ehyevm usul-u dairesinde meclis-i idare-i vilayeti davetle umur-u vilayetin temsiliyetiyle iştigal ediyorum. Diğer taraftan Yunan işgal-i askeriyesi kumandanlığı ile bila-nifak muhafazayı asayiş zımnında bilcümle tedabir ittihaz edilmiştir. Yunan işgal-i askeriyesi kumandanı Müslümanların hissiyat-ı diniye ve milliyesini rencide edecek hadisata kat’iyen müsaade etmeyeceğini bana suret-i katide temin etti. Düvel-i İtilâfiye komiserleri de bütün abalının hayat, namus ve servetinin keyfiyet-i muhafazasına nezaret edeceklerini beyan eylemişlerdir. Binaenaleyh kimsenin bir gına korku hissetmesine sebep yoktur. Kavanin-i askeriyeye riayet ettiğiniz takdirde hayat ve servetiniz taht-ı teminde olduğundan iş, gücünüzle meşgul olabilirsiniz. Ben sizin valinizim her kimin bir şikâyeti var ise işgal-i askeriyeye kumandanının beyannamesi veçhiyle gerek bana gerek kendisine tabriren müracaat edebilir. Şikâyetiniz derhal nazır-ı itibara alınacak, hakkınız ihkak olunacaktır. Bundan emin olabilirsiniz.

Aydın Valisi İzzet”¹⁰⁰.

18 Mayıs sabahı General Kalkolidis, Amiral Calthorpe’u ziyaret ederek, tutuklanmasından dolayı vali beyden özür dileneceğini ve bu özür beyanının

⁹⁸ BOA., DH.İ.UM.EK., 51/105; BOA., DH.İ.UM.EK., 51/104.

⁹⁹ BOA., DH.İ.UM.EK., 51/101.; BOA., DH. İ.UM.EK., 52/7.

¹⁰⁰ Tercüman-ı Hakikat, 23 Mayıs 1919; Yeni Gazete, 26 Mayıs 1919

basında yayınlanacağını, 1.000 lira tazminat ödeneceğini ve düzenin sağlanması için valiyle işbirliği yapılacağını beyan etmiştir¹⁰¹. İşgal bölgesinin yönetiminden sorumlu olan Yunan Fevkalade Komiseri Mösyö Steryadis, 25 Mayıs 1919 tarihinde hükümet konağına gelerek “*izhar-ı teessür*” eylemiş,¹⁰² zarar gören Türklere tazminat verileceğini, şehir merkezinde yaşayan Türklere çeşitli yardımların yapılacağını taahhüt etmiştir.

Ahenk Gazetesine vermiş olduğu beyanatta ise İzzet Bey görüşmenin çok verimli geçtiğini belirterek Mösyö Steryadis'den övgü ile bahsederek şunları ifade etmiştir:

*“Evet, Mösyö İstiradi (Steryadis) ile görüştim. Muktedir bir zattır, daba doğrusu ince bir diplomattır. Mülakatımız pek samimi cereyan etti. Müşarünileyh, Yunan işgalinin sırf bir mahiyet-i askeriyyeyi haiz olduğunu ve mülki hükümetin eskiden olduğu gibi devamı lazım geldiğini beyan ve bu yolda bana her türlü yardım ve kolaylığın ifasına hazır olduğunu dermeyer eyledi. Kendisine bazı mühim şeyler söyledim ve bazı şikâyetlerde bulundum. Derhal not alarak icabını yapacağını vadetmek suretiyle ilk anlaşma eserini gösterdi. Kendisi ile her şeyi devletimin hükümlerine baklarına ve İslâm ahâlinin menfaatlerine uygun bir şekilde halledebileceğini ve bu sayede memlekette inşallah hiçbir fenalığa meydan bırakmayacağını ümit ederim”*¹⁰³.

Görüşmenin ardından İzzet Bey tarafından yayınlanan beyannamede, İzmir’de Türk idaresinin devam ettiği, memurların bir an evvel vazifelerine dönmesi gerektiği, vazifesine gelmeyen memurların ilişkisinin hemen kesileceği, hatta davete uymayanların sıkıyönetimin uygun göreceği en ağır cezalara çarptırılacağı belirtilerek şunlar ifade edilmiştir:

*“Yunan işgal kumandanıyla ittifak ederek asayişin korunmasında gerekli tedbirler alınmıştır...Yunan askeri işgal kumandanı Müslümanların dini ve millî hislerini rencide edecek hadisata katiiyen müsaade etmeyeceğini bana kati surette temin etti...Kavanin-i askeriyyeye riayet ettiğiniz takdirde hayat ve servetiniz taht-ı teminde olduğundan işiniz, gücünüzle meşgul olabilirsiniz”*¹⁰⁴.

¹⁰¹ Ediz, *a.g.t.*, s.155.

¹⁰² BOA., DH. İ.U.M.EK., 52/77.

¹⁰³ Gökbilgin, *a.g.e.*, s.91.

¹⁰⁴ Umar, *a.g.e.*, s.180; Öztoprak, *a.g.m.*, s.37. Bekir Sami Bey tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine gönderilen 27 Mayıs 1919 tarihli yazıda, “İzmir’de müntezir Köylü Gazetesinin 26.5.335 tarihli nüshasında İzmir Valisi İzzet Bey tarafından Yunan kuta’atının hürmet ve merasim-i mahsusa ile kabulünün mülbakata tarsıye ve tamim edildiği görülmüştür”, ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Milli savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.10./18.0.31.; İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selabattin’in Roması*, Cilt:2, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1976, s.75. Benzer ifadeler Celal Bayar tarafından kaleme alınan eserde de geçmektedir. Köylü Gazetesinin 24 Mayıs 1919 tarihli nüshası ve Bekir Sami Beyin Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyasetine gönderdiği 26 Mayıs 1919 tarihli şifreli telgraf dayanak gösterilerek, “Bu sırada İzmir Valisi İzzet Bey: Yunan katalarının saygı ve törenle

İşgalin, hükümet konağında yarattığı tahribatın izlerini silmek isteyen İzzet Bey, İstanbul'dan 5.000 liralık ek tahsisat talep etmiş, istenen meblağ 20 Mayıs 1919 tarihinde Osmanlı Bankası üzerinden gönderilmiş, Vali beyin emrine 100.000 lira da kredi açılmıştır¹⁰⁵.

Gerek General Kalkolidis'in Ahmet İzzet Bey'e 1.000 liralık tazminat ödeneceğine dair açıklama yapması gerekse 25 Mayıs 1919 tarihinde Ahmet İzzet Bey ile Mösyö Steryadis arasında yapılan görüşme sonrasında işgal sırasında zarar görenler için "*Karma Hasar Komisyonu*" oluşturulması, basında Vali bey'e tazminat ödenip ödenmediği ve tazminat miktarının ne kadar olduğu konusunda tartışmalara neden olmuştur. Ahmet İzzet Bey, işgal sırasında meydana gelen zarar ve ziyana karşılık olarak, Yunanlılardan bin İngiliz lirası tazminat aldığına dair Sada-yı Hak gazetesinde yer alan haberi yalanlamıştır¹⁰⁶. Ancak 1 Eylül 1919 tarihinde yayınlanan Tasvir-i Efkar Gazetesinde, Ahmet İzzet Beyin "*Tazminat-ı maneviye*" olarak 15.000 lira aldığı iddia edilmiştir¹⁰⁷. İkdâm Gazetesinde ise Ahmet İzzet Bey'e Yunanlıların manevi tazminat olarak 25.000 drahmi teklif ettiği ancak İzzet Beyin sadece gasp edilen eşyasının tazminatı olarak 1.000 lira aldığı belirtilmiştir¹⁰⁸. İrade-i Milliye Gazetesi ise bunun İzzet Beyin "*İhanet-i vataniyesinin mükâfatından başka bir şey olmadığını*" ifade etmiştir¹⁰⁹.

Ahmet İzzet Bey, Yunanlılardan manevi tazminat aldığına dair iddialar üzerine Dahiliye Nezaretine bir tezkip göndermiştir. Gazetelerde yer alan tezkipe şu ifadelerle yer verilmiştir:

"Şimdi gelen İstanbul ceraidinin bazılarında güya tazminat-ı maneviye olarak Yunan hükümetinden on beş bin altın almış olduğum münderiştir. Maruz kaldığım hakaratı on beş bin lira değil on beş milyon lira dahi tazmin edemeyeceğinden ve namus ve haysiyetimi para ile feda edecek zillet ve dena'etten leh-el-hamd müberra bulunduğumdan bunun seri'en tezkibini makam-ı nezaretten istirham eylerim. İzmir Valisi İzzet"¹¹⁰.

kabulünü tavsiye etmiştir", ifadesine yer verilmiştir. Bkz. Bayar, *Ben de Yazdım*, Milli Mücadele'ye Giriş..., s.807. "*İzmir'de yayınlanan Elefteros Gazetesinin yazdığına göre Vali İzzet Bey mülbakattaki mülki ve askeri idarelere irsal ettiği emirlerde Yunan askerinin hürmet ve merasimle kabul edilmesini tavsiye etmiştir*". Bkz. *Memleket*, 28 Mayıs 1919.

¹⁰⁵ *Tasvir-i Efkar*, 21 Mayıs 1919.

¹⁰⁶ *Ahenk*, 26 Mayıs 1919.

¹⁰⁷ *Tasvir-i Efkar*, 1 Eylül 1919.

¹⁰⁸ *İkdâm*, 13 Eylül 1919.

¹⁰⁹ *İrade-i Milliye*, 17 Eylül 1919.

¹¹⁰ *Türk Dünyası*, 11 Eylül 1919. Vali Beyin tazminat aldığına dair dedikodular azaltmamış, Türk Dünyası gazetesinde yer alan haberde, alınan tazminatın "*Bin varaka-yı nakdiyeden ibaret*" olduğu ifade edilmiştir. Bkz. *Türk Dünyası*, 9 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

İşgale Karşı İstanbul Hükümetinin Tepkisi

İngiliz askerî temsilcilerinin, İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğini gerek merkezi gerekse yerel yönetime bildirmelerine rağmen, İstanbul Hükümeti hala bölgenin İtilaf kuvvetlerince işgal edileceğini düşünmüştür. Nitekim işgal günü cereyan eden olaylardan da ancak İzmir'den ve civar vilayetlerden gönderilen telgraflar sayesinde haberdar olmuş ve 16 Mayıs'ta Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığı ile yayınlanan resmi tebliğde, “*Hükümet, bu babda hukuk-u millet ve devletin muhafazası için uhdesinde tertip eden vezâif-i ifaya teşebbüs eylemiş ve muhafaza-ı vakar ve sükûnet edilmesi lüzumunun ahaliye tavsiyesi zımnında Dâbîliye Nezâret-i Celilesi tarafından Vilayat-ı Osmanîyeye tebligat-ı lazıme ibka kılındığı*” ifade edilmiştir¹¹¹.

Hükümet tarafından, işgal nedeniyle oluşan tepkiyi önlemek için 15 ve 16 Mayıs günlerinde işgal haberlerinin basında yer alması önlenmiştir. 17 Mayıs 1919 tarihinden itibaren İzmir'in işgaline dair ayrıntılar gazetelerde yer almaya başlamış, halkın tepkisi doruğa çıkmıştır. Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığında toplanan hükümet, İzmir'in işgalini görüşmüş ve İtilaf Devletlerinin 14 Mayıs tarihli notasına bir cevap vermeyi kararlaştırmıştır. Hükümetin cevabî notasında, İzmir'de işgali haklı gösterecek bir asayişsizlik bulunmadığı, nüfus ve kültür itibarıyla İzmir'in bir Türk şehri olduğu, hükümetin Paris Konferansının kararlarına muhalefet etmeyeceği fakat Yunan askerleri tarafından gerçekleştirilen bir işgale de rıza göstermeyeceği şu sözlerle ifade edilmiştir. “*Binaenaleyh, ne Osmanlı hükümeti, ne de Türk milleti vatanın en mühim parçalarından birinin işgalini kat'i bir mahiyette bulunacağı ihtimalini bir an için bile kabul edemez. Osmanlı hükümetinin düvel-i muazzezama-i İtilâfiyye hakkındaki hüriyet hisleri iktisâsınca bu devletlerin kuvvete dayanan arzularına boyun eğmeği hiçbir suretle hakkından feragat mahiyetini ifade etmez*”¹¹².

Hükümet, bir yandan ilhakı kabul etmeyeceğini söylerken diğer yandan Dâhiliye Nazırı tarafından bütün vilayetlere birer telgraf gönderilerek halk, sükûnete davet edilmiştir. Protesto metninin Yüksek Komiserliğe iletilmesinden sonra da Damat Ferit Paşa istifa etmiştir. Padişah Vahdettin tarafından yeni hükümeti kurma görevi yine kendisine verilmiştir.

İşgal sonrasında bazı gazetelerde “...İdare-i umurdaki acz-i anlaşılan ve son vakada büyük bir hisse-i mesuliyeti bulunduğu Babiâli mahfilinde de kanaat basıl olan” Ahmet İzzet Beyin, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey tarafından “*Mülkiye müfettişinin raporuna istinaden*” görevden alındığı ancak kabine değişikliği nedeniyle şimdilik bu karardan vazgeçildiği belirtilmiştir¹¹³. Dahiline Nazırı Mehmet Ali Bey yaptığı açıklamada Ahmet İzzet Beyin görevinin başında olduğunu, vilayet idare meclisini

¹¹¹ Okur-Kul, a.g.m., s.179.

¹¹² *Sebilürreşad*, Sayı:16, Cilt:416, 23 Mayıs 1919, s.235-236; Tansel, a.g.e., s.200. Notanın sadeleştirilmiş metni için bkz. Umar, a.g.e., s.186-187.

¹¹³ *Vakit*, 19 Mayıs 1919; *Vakit*, 21 Mayıs 1919.

toplantıya çağırdığını, İzmir'de mülki idarenin Osmanlı Devletinin kontrolünde olduğunu ve işgalin “*Yalnız mahiyet-i askeriyeye haiz bulunduğunu*”¹¹⁴, ifade etmiştir.

İzmir'e bağlı kazalarda görev yapan idareciler, işgallere karşı izlenecek politika hakkında hükümetten görüş talep etmişlerdir. Dâhiliye Nazırı Cemal Bey, vali ve mutasarrıflara bir telgraf göndererek, işgale askeri anlamda karşı koymanın mümkün olmadığını, bunun boyun eğmek ve haklarımızdan vazgeçmek anlamına gelmediğini, asayiş ve düzenin muhafaza edilerek İtilaf Devletleri ve ABD temsilciliklerine protesto telgrafları gönderilebileceğini, halkın metanetini koruması ve yurtlarını terk etmemesi gerektiğini, işgal karşısında hukuk-u devlet ve milleti korumak için ne lazımsa hükümetin yapmakta olduğunu ifade etmiştir¹¹⁵.

Ahmet İzzet Bey, 19 Mayıs'ta Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta, işgal sırasında yaşanan mezalim, katliam ve yağmalarla ilgili olarak İzmir'deki İtilaf Devletleri konsolosluklarına birer protesto metni gönderdiğini, “*İşgal, suret-i muvakkat*” olarak kabul edilecekse, şehirde asayiş ve düzenin sağlanması için İtilaf Devletleri askerlerinin şehirdeki inzibat kuvvetlerine yardım etmesi için talepte bulunulduğunu ifade etmiştir¹¹⁶.

Ahmet İzzet Beyi meşgul eden konulardan biri de 17.Kolorduya bağlı askerlerin durumu idi. Vali bey, asayiş sağlamak adına hükümetin ve İtilaf Devletlerinin emirleri doğrultusunda silah ve cephaneyi toplatmış, işgal günü askerlerin Sarı Kışla dışına çıkmalarına izin vermemiştir. Ahmet İzzet Bey, 17.Kolorduya bağlı askerlerin İzmir'de kalmasını istemiş ancak Yunanlılar bunu kabul etmemiştir¹¹⁷. Yunan işgal kuvvetleri komutanı Albay Zafıriyu'nun isteği üzerine, 17.Kolordunun İzmir'deki mevcudunu oluşturan 88 subay ve 950 er, aileleriyle birlikte, bir harp gemisi eşliğinde Themistokles adını taşıyan bir nakliye gemisi ile Mudanya'ya gönderilmiştir¹¹⁸. Harbiye Nezareti tarafından yayınlanan 25 Mayıs 1919 tarihli bir bildiri ile 17.Kolordunun kaldırıldığı ve Ali Nadir Paşanın görevine son verildiği bildirilmiştir¹¹⁹.

¹¹⁴ *İkdam*, 19 Mayıs 1919; *Hadisat*, 19 Mayıs 1919. Yeni Gazetede yer alan haberde İzzet Beyin görevden alınmamasının nedeni olarak, “*Zevahiri kurtarmak ve Yunan işgalinin muvakkat bir mahiyete haiz olduğuna herkesi inandırmak maksadına matuf olabileceği*”, ifade edilmiştir. Bkz. *Yeni Gazete*, 27 Mayıs 1919.

¹¹⁵ Bayar, a.g.e., Cilt:5, s.61.

¹¹⁶ BÖA., DH.ŞFR., 630/128.

¹¹⁷ Tansel, a.g.e., s.209.

¹¹⁸ Erdeha, a.g.e. s.408.

¹¹⁹ 27 Mayıs günü İstanbul'a gelen Ali Nadir Paşa, Sadrazam Damat Ferit tarafından kabul edilmemiş ve Harbiye Nezareti tarafından kendisine mecburi izin verilmiştir. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Cevat Paşa, 24 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıda, Ali Nadir Paşanın işgal sırasında şehirde bulunan askerlerin millî ve askerî şerefini kurtaracak tarzda hareket etmediği, işgal sırasında olay çıkmaması için gerekli tedbirleri almadığı, Kışla'ya yapılan saldırı sırasında çeşitli hakaretler altında ve

İzzet Beyin uğraşmak zorunda kaldığı sorunlardan biri de göç meselesi olmuştur. Yunan işgalinden sonra İzmir merkezde yaşayan Türklerden bazıları, kendilerini daha güvende hissetmek için iç bölgelere, İtalyanların işgali altında olan yerlere göç etmeye başlamıştır. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti tarafından hazırlanan raporda, işgal sonrasında Aydın ve havalisinden göç eden Müslümanların sayısının 80.000'i aştığı ifade edilmiştir¹²⁰. Göçü önlemek amacıyla Harbiye Nezareti İzmir'den Müslümanların hicret etmesine müsaade edilmeyeceğini bildirmiştir¹²¹. Ahmet İzzet Bey de, göçü önlemek amacıyla yayınladığı tebliğde şunları ifade etmiştir:

*“Birkaç günden beri şehirde bazı yalan şayialar devran ediyor. Halka sükûnet tavsiye ederim. Hicret etmeye hiçbir sebep yoktur. Biz Yunan makamat-ı resmîye ve mülkiyesinden şehirde devam edegelen asayişin hiçbir suretle ihlal edilmeyeceğine dair kat'i vaadler aldık”*¹²².

Yunan işgal sahasının genişlemesi ile birlikte bu kez Müslüman halkın İzmir şehir merkezine göç etmeye başladığı görülmüştür. Göçmenlerin, medrese, hastane, cami gibi yerlerde barınması sağlanmış, Muhacirin Müdüriyeti ihtiyaç sahiplerini uygun işlere yerleştirmeye çalışmıştır. İstanbul'daki yardım kuruluşları ve Muhacirin Komisyonu göçmenlere yardım için harekete geçmiştir. Göçmenlerin yerlerine geri dönmelerini sağlamak amacıyla İstanbul'dan Anadolu'ya bir heyet gönderilmişse de bir süre sonra göçmenlerin iadesi politikasından vazgeçilmiştir. Zira Yunanlılar tarafından bir garanti verilmediği müddetçe göçmenlerin geri dönmelerinin mümkün olmadığı görülmüştür. Ahmet İzzet Bey, Dahiliye Nezaretine gönderdiği 16 Ağustos 1919 tarihli yazıda, Miralay Henderson ile yaptığı görüşmede Aydın civarında tarafsız bir bölgenin tesis edilmesi ile birlikte mülki idarenin iadesi konusunda bir mutabakata varıldığını, bu sayede göçmenlerin yerlerine dönmelerinin mümkün olabileceğini bildirilmişse de Yunan işgali devam ettiği sürece bunun mümkün olmayacağı görülecektir¹²³.

İzmir'deki Yunan idaresi ise İzmir'deki Türkleri göçe zorlayarak onların bıraktığı yerlere gerek Yunanistan'dan gerekse iç bölgelerden gelen Rumları

“Zito Venizelos” diye bağırarak mezbahaya giren sürüler gibi hareket etmektense askerî namus ve şerefın gerektirdiği tarzda hareket etmeyi tercih etmediği, önceden haber vermediği için Seydiköy'ünde bulunan kıtaların dağılmasına neden olduğu için divan-ı harpte yargılanması istenmiştir. Daha sonra Kuva-yı Milliye'yi yok etmek için oluşturulan Kuva-yı İnzibatiye dâhil olan Ali Nadir Paşa, girişimin başarısız olması üzerine yurt dışına kaçmış ve 150'liler arasına girerek vatandaşlıktan çıkartılmıştır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s.109; Erdeha, *a.g.e.*, s.388.

¹²⁰ Mesut Çapa, “Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl: 1994, Cilt: 10, Sayı: 29, s.379, 381.

¹²¹ *Yeni Gazete*, 29 Mayıs 1919.

¹²² *Memleket*, 14 Temmuz 1919.

¹²³ Çapa, *a.g.m.*, s.379-380, 383.

yerleştirmeye çalışmıştır. Bölgenin demografik yapısını değiştirmeye yönelik çabaların sonunda Ocak 1921 tarihine kadar bölgeye 126.000 Yunan göçmeni yerleştirilmiştir¹²⁴. Göç dalgasını da kendi emelleri doğrultusunda bir propaganda silahına dönüştüren Yunanlılar, Rumların Türklerin zulmünden dolayı göç etmek zorunda kaldığı ve bölgede nüfus üstünlüğünün Rumlarda olduğu tezini yaymaya çalışmışlardır.

Tahkikat Heyetinin Faaliyetleri

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, sonrasında Türk halkına yapılan zulümler ve genişleyen işgal mıntıkaları, Kuva-yı Milliye birlikleri ile Yunan askerleri arasında çatışmaların artmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti, Paris Barış Konferansına müracaat ederek, Yunan mezalimi ile ilgili şikâyetleri dinlemek üzere bölgeye bir heyet gönderilmesini talep etmiştir. Osmanlı Devletinin talebi, 18 Temmuz 1919 tarihinde kabul edilerek bölgeye bir heyet gönderilmesi gündeme gelmiştir. 21 Temmuz 1919 tarihinde kurulan Heyette, Amerika adına Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol, İngiltere adına General Robert Hugh Hare, Fransa adına General Georges Hippolyte Bunoust ve İtalya adına General Alfredo Dall'Olio görev yapmıştır. Daha sonra heyete Yunanistan adına Albay Mazarakis, Osmanlı Devleti adına Kaymakam (Yarbay) Kadri Bey dâhil edilmiştir¹²⁵. Heyetin amacı, Türkler ve Yunanlılar arasındaki çatışmaları durdurmak, işgal bölgesinin sınırlarını çizerek, iki taraf arasında tampon bölgeler oluşturulmasını sağlamaktır.

Heyetin bölgeye yapacağı ziyaret, sorunlarını uluslararası kamuoyuna ulaştırma fırsatı bulacağını düşünen Türk tarafında heyecanla ve ilgiyle karşılanmıştır. Ziyaret sırasında Heyete ulaştırılmak üzere Yunanlıların yaptıkları zulümlerle ilgili bilgi ve belgeler toplanmaya çalışılmıştır. Heyetin gelişi ile ilgili olarak Ahmet İzzet Bey tarafından vilayet dahilinde görev yapan mutasarrıf ve kaymakamlara gönderilen tamimde şunlar ifade edilmiştir:

“Yunanlıların muvakkaten işgal ettikleri menatıkın kasr ve tahdidi ve ahvalin tanzim ve ıslahı için General Milne'nin riyasetinde şebrimize bir İngiliz heyet-i askeriyesi gelmiştir. Heyet-i mezakurenin vezâif ve muamelatının temin-i selamet ceryanı için evvel emirde menatık-ı işgaliye baricinde ve teşkilat-ı millîye namı altında toplanan kuvvetlerin yani çetelerin dağıtılması muktezidir. Ya saika-i hamîyet yabut daiye-i menfaatle toplanmış olan bu çetelerin harekâtı her ne şekilde olur ise olsun menafi-i siyasiyemize bilküllüye menafidir. Şüphesiz ki hükümet çetelerden ziyade menafi-i memleketi takdir eder. Binaenaleyh tar'an veya cebren bu çetelere iltihak etmiş olan biçare abalı bilmelidir

¹²⁴ Fatih Mehmet Nefes, “İzmir’de Yunan İdaresinin Kurulması”, *Milli Mücadele’nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Editörler: Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefioğlu, İlhami Danış, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, Cilt: 1, 2023, s.578.

¹²⁵ Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Ankara, 2004, s.62-63.

ki işbu hareketlerinin neticesi hüsrandan ve binnetice siyaset-i hükümeti ihlalden başka bir netice terlit etmez. Mukadderat-ı devletin tayin edilmek üzere bulunduğu şu an-ı mühimde bütün abalimizin ve bütün memurin-i mülkiye ve askeriyemizin gayet basiretkarane hareket etmesi şu ahval-i tezebzüb-i istimale heman nihayet vermesi mertebe-i vücube gelmiştir. Bu vesayanın hilafında hareket, memleket için aynı hıyanet ve cinayettir. Buna cüret edenlerin her kim olursa olsun derhal abz ve girfetle şediden tedibleri mukarrerdir. Babıâli'den ve Harbiye Nezaretinden dahi işbu beyanname müebbeddir. Binaenaleyh bu tebligatın tatbiki abkamına umum memurin-i mülkiye ve askeriyenin müttebiden müshareat eylemeleri lüzumunu bu kere de tavsiye eylerim”¹²⁶.

İlk toplantısını 12 Ağustos 1919 tarihinde İstanbul’da yapan Heyet, 22 Ağustos 1919 tarihinde İzmir’e gelmiştir. Heyet, Ahmet İzzet Beye nezaket ziyaretinde bulunmuştur¹²⁷. Ziyaret sırasında İzmir’de yaşananlarla ilgili geniş bilgiler verilmiştir. 25 Ağustos günü vali bey ile ikinci kez bir araya gelen Heyet, daha ziyade 15-17 Mayıs günlerinde İzmir’de cereyan eden hadiselerle ilişkin sorular yöneltmiştir. Ahmet İzzet Bey, işgal öncesinde hükümet konağındaki askerlerin silahlarını toplattığını, bu nedenle hükümet konağından ateş açılmasının mümkün olmadığını, 15 Mayıs günü hükümet konağı avlusunda 7-8, basamaklarda da 2 ceset gördüğünü, ilk üç gün içerisinde hiçbir bahane olmadan Müslümanların evlerinin kurşuna tutulup, basılıp, yağmalandığını, kadınların kızların ırzına geçildiği konusunda kendisine yüzlerce şikâyet ulaştığını, suçluların cezalandırılmadığını, hapishanelerde yüzlerce suçsuz Müslümana işkence yapıldığını ifade etmiştir¹²⁸.

Ahmet İzzet Bey, heyetin ziyareti ve yapılması gerekenlerle ilgili gazetelere verdiği beyanatta, işgal bölgelerinin sınırlandırılması, var olan durumun düzenlenmesi ve iyileştirilmesi için İzmir’e gelen heyetin görev ve çalışmalarını sağlıklı bir biçimde yapabilmesi için, teşkilat-i milliye adı altında toplanan kuvvetlerin dağıtılması gerektiğini belirtmiş, bunların hükümetin siyasi çıkarlarına bütünüyle aykırı olduğunu ileri sürmüş, mülki ve askeri memurların karışık duruma nihayet vermelerini isteyerek, “... Hükümetin menafi ve makasasına evamir ve talimatına mugayir olarak vaki olmakta bulunan bu harekata hizmet değil belki menafi mukadder-i vatana siyaseten irad edeceği muzırrat itibariyle ihanet demek olduğunu, ... Memleketçe beyhude yere kan dökülmesini intaç etmekten ve netice itibariyle siyaseten bizleri son derece fena bir mevkiye ibka eylemekten gayri bir faidesi olmayan” Milli Mücadele hareketini men etmek için gerekli talimatları verdiğini belirtmiştir¹²⁹. Ahmet İzzet Bey, 9 Eylül 1919’da sadaret makamına gönderdiği raporda, heyet ile yapmış olduğu görüşme hakkında bilgi vererek, komisyonun Türklerin lehine karar vereceğini ümit ettiğini beyan

¹²⁶ “İzzet Beyin Tamimi”, *Alemdar*, 16 Ağustos 1919.

¹²⁷ Ziyaret sırasında General Milne tarafından Ahmet İzzet Beye verilen notada, Yunan birliklerinin işgal ettikleri yerlerden bir adım bile ileri gitmeyecekleri taahhüt edilmiştir. Bkz. *Milli savunma Bakanlığı ATASE Arşivi*, 110.9.1.11./12.0.3.

¹²⁸ Ural-Okur, a.g.m. s.274.

¹²⁹ *İstanbul*, 1 Eylül 1919.

etmiştir. Kuva-yı Milliye hakkında, “*İntikam almak maksadıyla hamiyet kisvesi altında pak ve masum olan milli ve hukuki hislerimiz üzerinde melanet icra olunuyor...*” değerlendirmesini yapmıştır¹³⁰. Tahkikat Heyetini olumsuz yönde etkileyeceği ve işgalin sona ermesi amacıyla yapılacak çalışmalara ve hükümetin izlediği politikalara zarar vereceği endişesiyle, Kuva-yı Milliye çetelerinin kaldırıldığının Avrupa’ya gösterilmesi gerektiğini bildirmiştir¹³¹. 14 Eylül 1919 tarihinde Erzurum’dan gönderilen bir belgede tutumundan dolayı Ahmet İzzet Bey “*Ecnebi parastıyla din ve milletini satmış hain*” olarak nitelendirilmiştir¹³².

Ahmet İzzet Beyin Milli Mücadeleye Karşı Tutumu

Ahmet İzzet Bey, sadece İzmir şehrindeki Kuva-yı Milliye hareketine karşı cephe almamış, Batı Anadolu’daki Kuva-yı Milliye hareketlerini ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin faaliyetlerini de engellemeye çalışmıştır. 2 Nisan 1919 tarihinde, Milli Mücadele yanlısı tutumu nedeniyle Ödemiş Kaymakamı Zühdü Beyi görevden almıştır¹³³.

26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasında toplanan İkinci Balıkesir Kongresini önlemeye çalışan İstanbul Hükümeti, Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Beye kongrenin dağıtılması için emir vermiş ancak Kuva-yı Milliye yanlısı olan Hilmi Bey, emri yerine getirmemiştir. Hilmi Bey, 1 Ağustos 1919 tarihinde görevden alınmıştır. Bunun üzerine Ahmet İzzet Bey harekete geçerek, kongrenin toplanmasından sorumlu tuttuğu Hacim Muhittin (Çarıklı) Beyin tutuklanarak İzmir’e getirilmesi için emir vermiştir. 3 Ağustos 1919 tarihinde Ahmet İzzet Bey tarafından Kırkağaç Kaymakamlığına gönderilen yazıda şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Kırkağaç Kaymakamlığına

18 Temmuz 35 telgrafnameye zeyildir:

¹³⁰ *Türk Dünyası*, 6 Eylül 1919; Öztoprak, a.g.m. s.38. İzmir’de iki hafta kalan heyet, Aydın, Çine, Nazilli, Ödemiş, Menemen, Manisa ve Ayvalık’ı da ziyaret etmiş, 30 Eylül 1919 tarihinde İstanbul’a dönmüştür. İstanbul’da iki hafta daha çalışan heyet, şahitlerin ifadelerini ve verilen raporları tasnif ederek, tahkikat neticesinde oluşan kanaatini içeren bir rapor kaleme almış, 15 Ekim 1919 tarihinde çalışmalarını sonlandırmıştır. Tahkik Heyeti tarafından kaleme alınan rapor, Paris’te bulunan Yüksek Konseye sunulmuştur. Raporlarda, Yunan işgal kuvvetleri komutanının suçlu olduğu, Yunan birliklerinin müttefik temsilcilerinin izni olmadan işgal sahasını genişlettiği, Yunan işgal bölgesinde nüfus çoğunluğunun Türklere ait olduğu ve bu nedenle Türklere zulüm yapılarak iç bölgelere göç etmeye zorlandıkları, Vali Ahmet İzzet Beyin ırk ayrımı yapmaksızın tarafsız bir idare sergilediği belirtilmiştir. Bkz. Mustafa Turan, *Yunan Meşalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1999, s.311-315.

¹³¹ Gökbilgin, a.g.e., s. 193

¹³² *Milli savunma Bakanlığı ATASE Arşivi*, 110.9.1.11/15.0.6.

¹³³ BOA., DH.ŞFR., 624/33.

Balıkesir mutasarrıfı hakkında henüz malumat vermediniz. Mumaileybin o yoldaki ahval ve barekâtı vâki ise derhal tevkif ve derdesti ve ellerine kelepçe vurularak âdi bir mücrim gibi mahfuzen Dersaadete ıẓamı bu kerre Dâhiliye Nezaretinden mevrit telgrafnamede ıẓar buyurulduğundan muktezasının ifası ve şimdiye kadar istihsalı tabii olan malumatın bugün bebemebâl itası.

*3 Ağustos, Aydın Valisi İzzet*¹³⁴

Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey, 12 Ağustos 1919 tarihinde gönderildiği cevabi yazıda, “Yunanlılar tarafından kurulu ve onların arzusunun tebaan hareket eder bir bebek vaziyetinde bulunan” Ahmet İzzet Beyin emrini hiçbir vatansever jandarma ve polisinin yerine getirmeyeceğini ifade ederek, eğer çok istiyorsa “Bir Yunan müfrezesinin başında olarak bu vazife-i vataniyenin bizzat ifası tenezzülünde bulunulmasını hassaten rica” etmiştir¹³⁵.

İşgallere karşı direniş örgütlerinin ortaya çıkması, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin gerçekleşmesi İstanbul Hükümetini endişelendirmiş ve 21 Aralık 1918 tarihinde kapatılan Meclis-i Mebusan’ın tekrar açılması gündeme gelmiştir. Ali Rıza Paşa Hükümeti, 3 Ekim 1919 tarihinde seçimlerin yenilenmesine karar vererek vilayetlere gereken talimatları göndermiştir. Alınan seçim kararı ve 7 Ekim 1919 tarihinde Heyet-i Temsilîyenin yeni kabineyi destekleyeceğine dair açıklama yapması Ahmet İzzet Beyin Milli Mücadeleye bakışında kısa süreli bir iyimserliğe neden olduğu görülmektedir. Zira Milli Mücadelenin aleyhinde bir tavır alan Ahmet İzzet Bey, 9 Ekim 1919 tarihinde Sivas’ta bulunan Mustafa Kemal Paşaya gönderdiği telgrafta şu sözleri sarf etmiştir:

“Sivas’ta Kuva-yı Milliye Heyet-i Temsilîyesi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine c. Teşrinievvel 35 bu müsellemdir ki mensup olduğu millet kuvvet ve satvetine istinad edemeyen bir hükümet, temin-i muvaffakiyet edemez. Yalnız kuva-yı milliyemizi manen hatîz olmadığı azametle mücebbez görmek isterim. Bunun da o vakit siyaset-i dahiliye ve hariciyemizi rahnedar etmeyecek ve menafi-i milliyemizi muhafaza ve i’la eyleyecek kudretli ve himmetli eller tarafından idare edilmekle husûl bulacağına ve aksi hal mucib-i felaketimiz olacağına kaniyim. Nitekim vilayetimin bir hayli yerlerinde kuva-yı milliye namına hareket edenlerden bazısının yekdiğerleriyle çarpışmak gibi hareketlerini ve bazısının pek aliide-damen kimseler tarafından idare olunmakta bulunduğunu işitmekle müteessirim bunların Heyet-i Temsilîyeye derece-i irtibatlarını bilemiyorum. Vilayetim etrafındaki teşkilattan malumat ita buyrulur ise tablis-i vatan hususunda onlarla ona göre tevhid-i muamele ve mesaîye bit-tabî çalışırım. İşgalin husule getirdiği tezebzübât tabayyür-i intihâbâta sebep olmuş idi. Fakat intihâbın yapılmamasındaki mahzur daha mühim olduğu cihetle tesri’-i icrası için on beş gün evvel mülhakata ve devair-i belediye tebligat-ı kat’iyye ifa edilmiş ve arzuy-u milliyeye tefikân tazvîkât-ı müessire dahi

¹³⁴ Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920), Ankara, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1967, s.32.

¹³⁵ Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri..., s.33.

yapılmakta bulunmuştur. Kariben hal ve imkanın müsait olduğu derecede muamelat-ı intihâbiyyenin ikmal edileceğine ümit varım. Neticesini başkaca bildiririm efendim. Fi 9 Teşrinî errel 35

Aydın Valisi Ahmed İzzet"¹³⁶

12 Kasım 1919 tarihinde Sabah gazetesinde yer alan haberde, Yunan işgali altındaki bölgelerde Yunan İşgal Komutanı Nider'in Ahmet İzzet Bey'e bir yazı göndererek, İzmir'de örfi idare olduğundan Meclis-i Mebusan seçimlerine izin verilmeyeceğini bildirdiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine Ahmet İzzet Bey, vilayet idare meclisini toplayarak bir protesto kaleme almıştır. İtilaf Devletlerinin İzmir temsilcileri nezdinde “*şifahi protestolarda bulunduğu gibi, Yunan Komiseri İstiryadis ve düvel-i İtilafîye mümessillerine takriri bir protestoname takdim etmiştir*”¹³⁷. Protesto metninde, örfi idareye rağmen İzmir'de asayiş ve düzenin sağlandığı, seçimlerin yapılmasına engel bir durumun olmadığı, haksız yere alınan bu kararın Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarının bir ihlali olduğu, bu kararın uygulanmayacağı ve seçimlerin yapılacağı ifade edilmiştir. Yunan işgal kumandanından verilen cevabî notada, seçimlerin yapılmayacağı konusunda kararlı oldukları, eğer buna rağmen seçimler yapılmaya çalışılırsa silahlı kuvvetlerle müdahale edileceği ifade edilmiştir. Nitekim Seferihisar'da, milletvekili seçmek için belediye binasına gelen müntehib-i sâniler, Yunan askerleri tarafından tutuklanmıştır. Ahmet İzzet Bey, seçimlerin yapılmasına müsaade edilmesi için hükümete tekrar müracaat etmiştir¹³⁸.

Eski Adliye Nazırı İsmail Sıtkı Bey, seçim çalışmaları çerçevesinde halka hitaben İzmir'de bir konferans vermek için Ahmet İzzet Bey'e başvurmuş o da bu isteği Yunan işgal kuvvetleri komutanlığına iletmiştir. Yunan makamları, sıkıyönetim olduğu için konferansa izin veremeyeceklerini beyan etmişlerdir. Ahmet İzzet Beyin tutumu, İzmir'e Doğru Gazetesinin 30 Kasım 1919 tarihli sayısında şu sözlerle tenkit edilmiştir:

“İzmir'de Düvel-i İtilafîye'nin de hâlâ tasdik ettiği hâkimiyet-i Osmanîyeye pek küstahane bir tecavüz olan bu hareket, Yunanlıların uhud ve hukuk-ı düvele ne kadar riayetkâr olduklarının bir delilidir. Sevgili İzmir'imizin felaketini adeta ihdas eden ve

¹³⁶ Milli savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.11/18.0.78. Bezmi Nusret Kaygusuz, Ahmet İzzet Beyin Milli Mücadele aleyhinde genel tutumuna aykırı olarak, “*Belki ölmüşün levn ve teşniden kurtulmasına sebep olur*” düşüncesiyle aktardığı bilgiye göre, 6 Haziran 1919 tarihinde Ahmet İzzet Beyin kendisine resmîyetten uzak, samimi bir lisanla kaleme alınan bir yazı gönderdiğini, yazıda “*Milli kuvvetlerin teşekkülünü ve faaliyetini iyi gördüğünü, memnunluk ve bahtiyarlık hissettğini, bu yolda daha ziyade çalışılması lazım geldiğini, Milli Müfrezeye Kumandanı Hüseyin Paşa zade Mustafa Beyin vatanperverane gayretini takdire şayan bulduğunu ve takdirlerinin suret-i mabsusa mumâileybe tebliğini bildirdiğini*” ifade etmiştir. Bkz. Kaygusuz, , a.g.e., s.170.

¹³⁷ Sabah, 12 Teşrinisani (Kasım) 1919.

¹³⁸ Sabah, 12 Teşrinisani (Kasım) 1919; Türk Dünyası, 13 Teşrinisani (Kasım) 1919; Alemdar, 27 Teşrinisani (Kasım) 1919.

hâlâ bu bedbaht memleket üzerinde bir kâbus tesirini yapan Vali İzzet Bey gibi vicdanından bile şüphelendiğimiz bir adam, mukadderat-ı milliyenin başında bulundukça böyle tecavüzlerden kurtulamayacağımız tabiidir. Bu zavalı millete ne feci bir tecelli nasip etmiş ki İzmir'imiz işgalinden evvel bir Yunan teşebbüsat-ı canîyesine adeta tesbil eden öyle bir adam hâlâ maruz-ı tehlike bir vilayetimizin başında reis-i hükümet olarak bulunuyor”¹³⁹.

Seçim toplantılarının bu şekilde engellenmesi, Mustafa Kemal Paşa tarafından İtilaf Devletlerine ve tarafsız devletlere gönderilen 29 Kasım 1919 tarihli bir telgrafla protesto edilmiştir¹⁴⁰. Mustafa Kemal Paşa tarafından Harbiye Nazırı Cemal Paşaya gönderilen telgrafta, Meclis-i Mebusan seçimlerine engel olmaya çalışan Ahmet İzzet Bey hakkında şunlar ifade edilmiştir: “*Hıyanet-i vatanîyesi malum ve menfur-i millet olan Vali İzzet Bey'in ref-i mazarrat-ı esbabının bir an evvel istikmali heyet-i muhteremelerinin hamîyet-i vatanîyelerinden intizar olunur*”¹⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa ile Ahmet İzzet Bey arasındaki gerginlik basına da yansımış, Ahmet İzzet Bey, Tan Gazetesine Milli Mücadele aleyhinde bir demeç vermiştir. Türk Dünyası Gazetesi, İzzet Beyin açıklamalarını şu şekilde yorumlamıştır:

“İzzet Bey Ne Demiş!!

Dünkü posta ile gelen Tan gazetesi Aydın Valisi İzzet Beyin milli hareketler hakkındaki beyanatını neşrediyor. İzzet bey diyor ki:

Mustafa Kemal Paşanın ibdas eylediği şu hareket, Meşrutiyet ilanında yaptıkları gibi ahaliyi aldatmağa çalışan Genç Türk komitesinin işidir.

İzzet Beyin lisanından sadır olduğu için bu beyanâtı biz hiç de garip bulmadık. Milli hareketlerin İttihatçılıkla alakadar olmadığı, memleketi bu elim mevkie getirenlerin tecziye edilmeleri lazım geleceği bu hareketi idare edenlerce mükerrem ilan edilmişti. İzzet Bey bu harekate muhalif olabilir. Bu bir içtihat meselesidir. Ancak siyasetine nazaran mumaileyh esas itibarıyla Meşrutiyete de muhalif görünüyor gibi, kendisi için biz bunu tabii ad ve telakki ederiz”¹⁴².

Ahmet İzzet Bey, işgal sonrasında da Yunan idaresiyle uyumlu çalışmasını sürdürmüş, Yunan işgal kuvvetleri kumandanlığına bir yazı göndererek Yunan jandarma kuvvetlerinin aşar vergisinin toplanması sırasında tahsil memurlarına yardım etmesini talep etmiştir¹⁴³. Yunan idaresinin Urla'ya kaymakam, Seydiköy'e nahiye müdürü atamasına karşı çıkmamıştır. Bu tutumu, Rumlar tarafından

¹³⁹ *İzmir'e Doğru*, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediye Yayını, 2010, s.37.

¹⁴⁰ Arıkan, *Mütareke ve İşgal...*, s.246-247; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Editörler: Nejat Bayramoğlu-Kurtuluş Güran, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2015, s.255.

¹⁴¹ Öztoprak, a.g.m., s.40.

¹⁴² *Türk Dünyası*, 12 Aralık 1919.

¹⁴³ *Memleket*, 14 Temmuz 1919.

desteklenirken Türkler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İşgal nedeniyle zor günlerin yaşandığı bir sırada, Eylül 1919'da İzmir'de Hrisostomos Kalafatis'in teşvikiyle hükümet konağı önünde Osmanlı polisleri ve Yunan askerlerinin omuz omuza kurban bayramı törenlerine katılmaları halkın tepkisini çekmiştir¹⁴⁴. İstanbul'da yayınlanan bazı gazetelerde Vali Ahmet İzzet Beyin, İzmir Metropoliti ve Patrikhane sayesinde bu makamı işgal ettiğine dair yazılar kaleme alınmıştır. Vali, bu haberleri gazetelerin bir hezeyanı olarak nitelendirerek geçiştirmeye çalışılmış, 6 Kasım 1919 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazıda, İstanbul gazetelerinde çıkan haberlerin şiddetle tekzip edilmesini istemiştir¹⁴⁵. 8 Kasım 1919 tarihinde Peyam Gazetesinde yayınlanan röportajında da Rumlara ve metropolite yönelik tutumunun nedeninin, vilayet dahilindeki bütün cins ve mezhepten insanlara eşit ve adilane yaklaşarak daha önce yapılan felaketlerin izlerini silmek olduğunu, padişah ve hükümetin izlediği politikaya paralel olarak, “*Zamanın icabat-ı siyasiyesinden mülbem*” bir politika izlediğini ifade etmiştir¹⁴⁶.

Ahmet İzzet Bey'e Yönelik Eleştiriler

İzzet Bey'e yönelik eleştirilerden başında, işgal sürecini halktan gizlemek, halkın silahlı mücadeleye atılmasını önlemek ve işgali kolaylaştırmak gelmiştir. 20 Haziran 1919 tarihinde gönderilen bir yazıda Ahmet İzzet Bey ile ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir: “...*İzmir vaka-i faciasının zühuruna vali-i vilayet İzzet Beyin hafi siyasisi pek büyük bir amil olmuştur... İzmir'in tecavüz-ü adiyeye karşı müdafaasını temin gayesiyle teşkil eden Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini bir İttihatçı manevrası telakki ederek teşkilatın aleyhine iltizam etmiştir*”¹⁴⁷.

İrade-i Milliye Gazetesinde yayınlanan “*Ferid Paşanın Refika-i Hyaneti*” başlıklı yazıda Ahmet İzzet Bey hakkında şu ifadeler yer verilmiştir:

“...*Kambur İzzet, ervela aciz ve liyakatsiz bir nazır, saniyen İzmir gibi mühim bir vilayette hain ve mübin bir vali olarak milletin başına tafafisi gayr-ı kabil belalar getirmiştir. Zaman-ı nezaretinde, payitab-ı saltanat-ı seniyyede hâkimiyet-i Osmanîye her gün bir parça daha tabdid edilmiş, kavanin-i Osmanîyenin zir-i cenab-ı ma'deletinde yaşayan efrad-ı millet, Kamburun acz ve meskeneti yüzünden İngilizlerin zulüm ve taziyeki altında inlemiştir. İzmir'in işgalinden bir gün ervel kendisine müracaat eden eşraf ve abaliyi, işgal tehlikesinin zühur etmeyeceğinden bahis ile teminat-ı hainesiyle aldatır, avuturken bir gün sonra rukua gelen badise-i işgal münasebetiyle Yunan süngüleri arasında 'Zito Venizelos' nidalarıyla İzmir'de katliamın bais-i yegânesi olan bu hain,*

¹⁴⁴ Bülent Atalay, “İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919-1922)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2009, Cilt:11, Sayı:1, s.39.

¹⁴⁵ BOA., DH.KMS., 57/4. Atalay, a.g.m., s.40.

¹⁴⁶ *Peyam*, 8 Kasım 1919.

¹⁴⁷ *Milli savunma Bakanlığı ATASE Arşivi*, 110.9.1.11/5.0.33.

yüz yirmi bin Türk'ün katil-i manevisi ve haysiyet-i devletin Ferid Paşa beyet-i hükümeti ile beraber, hadim-i müşariki olmuştur"¹⁴⁸.

Ahmet İzzet Beye yöneltilen eleştirilerden biri de İzmir'de silahlı bir mücadeleyi örgütlememesi, tam tersine Kuva-yı Milliye hareketine engel olması ile ilgilidir. Kazım Özalp, İzmir şehir merkezinde silahlı bir direnişin verilemeyeceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

"...Bütün bu fedakâr hislere rağmen halkı şehir içerisinde çarpışmaya sevk etmek muvafık değildi. Çünkü düşman denizden ve karadan bütün harp vasıtaları ile yapacağı tazyiklere mukabele edecek esaslı teşkilatı vücuda getirilmemişti. Eğer kolordu kıtaatı tam kuvvetiyle mukavemete iştirak ettirilseydi, derhal silahlı halk ile takviye olunup ve bir kumanda altında, müdafaa tertibatı alınırdı. Mamefih bu halde dahi şehir dâhilinde çarpışmayı kabul etmek çok doğru olmazdı"¹⁴⁹.

Haydar Rüştü Öktem, Amiral Calthorpe'un sözünden çıkmayan vali ve hükümetin teslimiyetçi tavrı için şunları söylemiştir:

"Hükümetin başında bulunanlar mutlak bir zaaf ve mahmi içinde pıyan olarak halkı son dakikaya kadar aldatmakta düşmanları bile geride bırakmışlardı. Eğer Damat Ferit kabinesi ile onun İzmir'deki valisi ve kumandanı Türk gençliğinin aylardan beri almak istedikleri tedbirleri hiç olmazsa her türlü vasıtalarla bozmasalardı, şüphe yoktur ki o ana kadar İzmir ve havalisinde hatırı sayılır bir cephe-i müdafaa ve mukavemet tecessüs eder ve hatta tekezzibe uğramayacağıma emin olarak iddia edebilirim ki, bu cephenin mevcudiyeti bile Yunanın, o mübarek topraklara ayağını basmasına bir sedd-i muhalefet teşkil ederdi. Bu iddiamda biraz daha ileri giderek söyleyebilirim ki: Eğer o gece Hacı Hasan Paşa gibi timsali meskenet bir belediye reisi yerine namuskâr, vatani için feda-yı canı göze alır bir baş olup da Hacı Hasan Paşanın halkı Maşatlık'ta uyuşturmasının, korkutmasının aksine olarak silah başına davet etmiş olsa idi, iki üç bin delikanlıdan terekkep edecek İzmir'in aslan yürekli halkı, daba 15 Mayıs günü Yunan askerini Birinci Kordon'dan silip süpürebilirdi"¹⁵⁰.

İzzet Beyin işgal sırasındaki tutumu, 15 Mayıs'ın yıl dönümlerinde de tartışılmaya eleştirilmeye devam etmiştir. 1928 yılında Hizmet gazetesinde 15 Mayıs'ın yıldönümü nedeniyle çıkan yazılarda İzzet Beyin tutumu eleştirilmiştir. İzmir'in işgaline dair basında yer alan yazılarda, *"İzmir'in başında bir bela olan Vali Kambur İzzet ve İzmir gibi öz Türk vatanını Yunanlılara teslim edecek cibilliyette yaratılmış kumandan Ali Nadir Paşanın"*¹⁵¹ tavrı sert bir şekilde eleştirilmiştir. Zeynel Besim

¹⁴⁸ *İrade-i Milliye*, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

¹⁴⁹ Özalp, a.g.e., s.7.

¹⁵⁰ Öktem, a.g.e., s.68-69. İzmir'in işgali sırasında şehit edilen 4.Kolordu Askerlik Dairesi Reisi Albay Süleyman Fethi Beyin, İzmir'de silahlı bir direniş göstermek için Harbiye Nezaretinden izin istediği ancak olumsuz cevap aldığına dair bilgi için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, Pozitif Yayıncılık 2004, s.179.

¹⁵¹ *Hizmet*, 15 Mayıs 1928.

Bey'in kaleme aldığı yazılarda, Vali ve Kumandanın işgale karşı direnişi organize etmedikleri, aksine halkı pasif kalmaya teşvik ettikleri belirtilmiştir. Özellikle Ahmet İzzet Beyin gençlerin direniş çağrılarına kayıtsız kalması ve XVII. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'nın silahlı direniş önerilerini reddetmesi, vatana ihanetle eşdeğer bir davranış olarak nitelendirilmiştir. Basında yer alan bu eleştiriler, İzmir'in işgalinin önlenabilir olduğuna dair bir inanç üzerine inşa edilmiştir. Eğer Vali ve Kumandan işgale karşı etkin bir direniş organize etmiş olsaydı, İzmir'in işgal edilmesinin mümkün olmayacağına dair güçlü bir kanaat oluşmuştur. İzmir'in bu iki liderin “*vatana ihanet*” olarak değerlendirilen tavırları nedeniyle Yunan kuvvetlerine teslim edildiği görüşü, İzmir halkı nezdinde derin bir öfkeye yol açmıştır¹⁵².

Ahmet İzzet Bey, 14 Haziran 1919 tarihli Sabah Gazetesine verdiği demecinde, İzmir'in işgali öncesinde ve sonrasında izlediği politikayı şu şekilde savunmuştur:

“Ben de hükümet dairesine dönüşümde toplanmış olan ve uğursuz haberlerden beyninden vurulmuş dönen ve benden bir avutma haberi bekleyen İslam eşraf ve hatırı sayılır kimseler ki siz de içlerinde idinizi aynı teminatı vermiş ve işin Paris kararı icaplarından olmasına ve işgalin İtilaf Devletleri adına yapılacağına nazaran bizim için ne yazık ki baş eğmekten başka çare olmadığını ve binaenaleyh milli gösterilerin katiyen fülî bir hareket mertebesine getirilmemesini ve çünkü karşımızda yalnız Yunan askeri değil, bütün İtilaf Devletleri kuvvetleri mevcut olduğunu ve eğer bir karşı koyma hareketi vuku bulursa, pek çok vasıtalarla müdafaa edebileceğimiz Osmanlı milli hukukumuzu büsbütün tehlikeye düşürmüş olacağımızı müdafaa suretiyle beyan eylemiş ve İslam abalıyi süikûn ve yumuşaklığa davet eylemiştim. İdari ve siyasi tedbirlerimi de, aynı milli düşüncelerimden ilham aldığım halde ittihaz etmekte, (almakla) acele ettim.

Beni bu hususta tenkid edenler ya cahiller, ya ahmaklardır ki onlara tabiatıyla sözüm olmaz. Veya her şeyden faydalanmaya fırsatçı olan birtakım kötü niyetleri ve düşmanlığı olan kimselerdir ki, onların da mahiyetleri ve maksatları bilindiğinden, karşılık yapmaya tenezzül edilemez. Ben, burada durumun gerektirdiği her şeyi, talimat yokluğu karşısında ve çeşitli tehlikeler ve müşküller içinde çalışarak yaptım. Ancak bu çalışmam ve gayretim ile son nefesime kadar muhafazasıyla mükellef olduğum Hazret-i Padişahın mukaddes haklarını her türlü darbeden ve zarardan korudum. İslam abaliye ve memleketi daha büyük felaketlerden muhafaza eyledim. Hareket ve muamelelerimle vicdanen müsterih olduğum, sırası geldiğinde neşredeceğim vesikalarla da bunu ispattan aciz değilim. Hülasa, İtilaf Devletleri kuvvetlerine karşı bir milli müdafaa teşkil etmek cinnetine bulunmadığımdan veyahut uğradığımız taarruz ve hareketlerden sinerek, usanç getirerek Osmanlı Hükümeti'nin devamını bir dakika bile ... (sansür çizmiş, 10 satır kadar açık var). Şimdiye kadar gerek amiraller ve gerek siyasi temsilciler yanında vaki

¹⁵² Mustafa Mutlu, “Yunan İşgalinin Yıldönümlerinin İzmir Basınına Yansıması (1923-1938), *Çeşm-i Ciban: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Sayı: 11, Aralık 2024, s.26-27.

olan siyasi teşebbüslerim, verdiğim protesto nameler gerek dâhili vaziyetin ıslahına, gerek siyasi durumun lehimize inkişafına pek çok yardım etmiştir! Bu, red ve inkâr edilemeyecek siyasi bir meseledir. Bu konuda şimdilik fazla bir şey söylemekte mazurum. Yunan askeri işgali vakası, İtilaf Devletlerinin resmi notalarında açıkça belirtilen hudut ve şümülû pek tecavüz etmiş ise de hiçbir yerde askeri işgal mahiyeti geçmemiştir. İşin cereyan şekline ve bütün safhalarına, İtilaf Devletleri siyasi ve askeri memurları tamamıyla vakıf ve şabittirler”¹⁵³.

Benzer bir savunmayı, temmuz ayında İslahat Gazetesine verdiği demeçte tekrarlayan İzzet Bey, Kuva-yı Milliye “Serseriyane hareket” olarak nitelendirilmiştir. “Benim tedabirim malum, Avrupa’nın mukarreratına riayet, hukuk-u meşruamızı temine gayret ve bilâ tefrik cins ve mezhep bütün sekene-i vilayeti şu karışık ahval içinde siyanet” olarak tanımladığı politikası hakkında şunları ifade etmiştir:

“... Devletin hali ve düvel-i İtilafıya karşı mevkîini nazar-ı dikkate alarak Paris’ten gelen bir karara biçim için serfurudan başka çare olmadığına kani olmuş ve olsuretle hareket eylemişim. Lutuf ve müriyetlerine müftekâr olduğumuz devletlere husumet mi etmeliydim?

İşte ben öyle bir cinayeti tecvîz ve terviç etmedim. Bir taraftan Paris Konferansı mukarreratına tabiyet ve diğer taraftan da hukuk-u millîye-i meşruamızı diplomasi tarikiyle müdafaa için lazım gelen esbab ve vesaile mübaderet eyledim. Zannedersen bu noktada devlet ve millette pek müfid hizmetlerde ifa etmişim. ... Vicdanımın sevâifin ve ahval-i siyasetin icabatına tefîken şurada ne yapmak mümkün ise yaptım. Ahali-i İslamiyeyi siyanet ve daha fena bir vaziyetten vakaya için elimden gelen her şeyi yaptım. Yunan memurlarıyla boş geçirmek siyasetinde yolunda az çok muvaffak oldum. Ancak şu benim takip eylediğim bat ve hareket sayesinde ki devletim müsait bir vaziyet-i siyasiyeye nail olabildi. ... Şu halde işimiz bir takım bagilere kaldı. Emin olunuz ki şu sırada Düvel-i İtilafıye mukarreratına karşı silah dest olarak meydan okuyanlar bu devlet ve milletin en hainidirler. Bu hareketler kendileri için alem-i meskûnda barınacak bir yer kalmayan ve alemin nefret ve cezasına müstehak bulunan bir takım İttihatçıların mezbuhane hareketidir”¹⁵⁴.

İzmir’in işgali sonrasında İzzet Beyi eleştiren yazılar kaleme alındığı gibi, bütün suçun İzzet Beyin üzerine yıkılmasına karşı çıkan, onun tavrını destekleyen yazılar da kaleme alınmıştır. Polis ve jandarma kuvvetlerinin büyük oranda dağıldığı, idari yetki ve harcamaların büyük oranda Yunanlıların kontrolü altına girdiği, hükümet konağında bile bir Yunan müfrezesinin bulunduğu İzmir’de, Ahmet İzzet Beyin çok fazla bir şey yapmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Hadisat Gazetesinde Süleyman Nazif Bey tarafından kaleme alınan makalede, İzmir’in işgalinin Paris Barış Konferansında alınan bir karar sonunda gerçekleştiği, İzzet Beyin bu kararın alınmasında bir etkisinin olmadığı, İzmir’in işgalinin

¹⁵³ Bayar, a.g.e., Cilt:5, s.204-205.

¹⁵⁴ Vakıf, 6 Temmuz 1919.

Osmanlı Devletinin içine düştüğü durumun, I. Dünya Savaşının ve İttihatçıların izlediği politikaların bir sonucu olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtilerek şunlar ifade edilmiştir:

“İzzet Beyin Aydın vilayetini nasıl idare etmiş olduğunu bilmiyorum, ne şahsi, ne resmi meslek ve efallerinden haberdar olmadım. Ben, hadise-i işgal münasebetiyle aleyhinde söylenilen sözleri burada tetkik etmek isterim:

İzzet Beyin İzmir’de Rumlara haddinden ve lüzumundan fazla letafet ve mümaşat ettiğini söylüyorlar. Böyle ise şark ve garbın hem lisanı hülyasında hem lisan-ı necibinde bilhassa son on seneden beri mütevellian deveran eden (telif-i anasır) gayesine hizmet etmek istemiştir. Aksini iltizam etmiş olsaydı valinin yerli Rumlara karşı ittihaz ettiği meslek, İzmir’i Yunan askerine işgal ettirmek için daha kat’i ve mer’i bir sebep suretinde gösterilirdi.

...İzmir hadisesinde biz kendi geçmiş ve bazı günahlarımızı unutarak bemen valiyi itham etmeğe koştuk. Aradaki ihtilafat-ı muşaramız na-kâfi imiş gibi, onlara birini daha ilave ediyoruz. İşte ben ilan ederim ki İzmir meselesinde ve diğer mesailde İzzet Beyin ve diğerleri kadar ben de medbaldar ve günahkarım. Veyahut onlar benim kadar masumdurlar”¹⁵⁵.

Islahat Gazetesi sahibi Emin Süreyya Bey, İzmir’in işgali ve sonrasında yaşanan olaylar nedeniyle Ahmet İzzet Beyin İstanbul basını tarafından beceriksizlikle suçlanmasına karşı çıkmış, onun yerinde bir başkasının olmasının sonucu değiştirmeyeceğini savunarak şunları ifade etmiştir: *“Şüphesiz erbab-ı iz’an ve tefekkür merkez-i hükümetin bile manüine muktedir olamadığı bir hadise-yi siyasiye karşısında, bir valinin itaatkarane efal ve hareketlerine muabeze edemez. Çünkü herhangi bir vali olsa böyle harekete mecburdur”¹⁵⁶.*

Ahmet İzzet Beyin Ölümü

Ahmet İzzet Bey, 11 Eylül 1919 tarihinde Çeşme’yi ziyaret etmiş, ziyaret dönüşünde kalbinden rahatsızlanmış, Gureba Hastanesi Başhekimi Mustafa Bey ve özel doktoru Kondolion tarafından tedavi edilmiştir¹⁵⁷. Bu durum, İstanbul basınında İzzet Beyin vefat ettiğine dair haberlerin çıkmasına neden olmuştur¹⁵⁸. Öldüğü şeklindeki haberleri tekzip eden İzzet Bey, bu tür haberleri Kuva-yı Milliyeciler tarafından çıkartıldığını belirterek şunları ifade etmiştir: *“Şiddet idaresi artık katiyen ölmüştür, beşeriyet artık sulh ve ondan mütevellit asayişe muhtaçtır. Aramızda*

¹⁵⁵ Süleyman Nazif, “İnsaf ve Basiret”, *Hadisat*, 19 Mayıs 1919.

¹⁵⁶ Arıkan, *Mütareke ve İşgal...*, s.76.

¹⁵⁷ Berber, *Sancı Yıllar...*, s.291.

¹⁵⁸ *Türk Dünyası*, 21 Eylül 1919.

*namuslu bulunanlar Allaha çok şükür Türk milletinin ekseriyetidir. Bu cani çetelerin feciatına bu ekseriyetin son kuvvetiyle katlandığına şüphe etmeyiniz*¹⁵⁹.

24 Kasım 1919 tarihinde geçirdiği ikinci bir kalp krizinden sonra bir süre Amerikan Kızılhaç Hastanesinde tedavi görmüştür. Yeniden göreve dönen Ahmet İzzet Bey, 1 Aralık 1919 tarihinde tekrar kalp krizi geçirmiş ve Gurebay-ı Müslümin Hastanesine nakledilmiştir¹⁶⁰. 5 Ocak 1920 tarihinde geçirdiği son kalp krizinden sonra vefat etmiştir. Cenaze namazı, Hisar Camiinde İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi tarafından kıldırılmıştır. Valilik görevi boyunca Yunanlılarla uyumlu bir şekilde çalışan ve 1905 yılında Yunan Hükümeti tarafından “*Anoteron Taksiarhis*” nişanıyla taltif edilen Ahmet İzzet Beyin cenazesine, Yunanistan’da korgeneral rütbesine erişmiş bir askerin cenazesine eşdeğer ihtimam gösterilmiş, İzmir’deki üst düzey askeri ve mülki görevliler törenine katılmıştır. Ahmet İzzet Beyin cenazesi, 6 Ocak 1920 tarihinde yapılan törenle, Şeyhler Mahallesindeki Emir Sultan Dergâhı Haziresine defnedilmiştir¹⁶¹.

İzzet Beyin ölümünden sonra hükümet tarafından ailesi İstanbul’a getirtilerek kendilerine “*Ber mucib-i kanun tam maaş tahsis*” edilmiştir¹⁶².

Ahmet İzzet Beyin ölümü üzerine, Dâhiliye Nezareti tarafından vali vekilliğine Vilayet Mektupçusu Ali Saib Bey görevlendirilmiştir. Ali Saib Bey de rahatsızlığı nedeniyle görevini sürdürememiş, 1920 yılı mart ayı ortalarında yerine Vilayet Defterdarı Ahmet Besim Bey atanmıştır. Ahmet İzzet Beyin yerine yeni bir vali atanmasını engelleyen Yunanlılar, 10 Temmuz 1920 tarihinde resmi olarak İzmir’deki idareyi üstlenmişler ve vilayetteki hükümet dairelerine el koymuşlardır¹⁶³.

Sonuç

I. Dünya Savaşından sonra imzalanan antlaşmalar, gerçeklerden uzak, emperyalist amaçlara hizmet eden maddeler içerdikleri için kalıcı olamamışlar, barış ve düzen ortamını yaratamamışlardır. Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşını kaybetmesi, Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devletini yıkma hayallerini gerçekleştirebileceklerine dair ümitlere kapılmalarına yol açmıştır. Savaşı kaybeden hiçbir devletin başkenti ve nüfus çoğunluğuna sahip olduğu bölgeler işgal edilmezken, hem İstanbul hem de Adana, Urfa, Antep, Maraş gibi Türk ve Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları yerler işgal edilmiştir.

Mütareke sonrasında yaşanan işgaller içerisinde, İzmir’in ayrı bir önemi vardır. Zira İzmir, Anadolu Türklüğünün kadim bir şehri olmasının ötesinde nüfus

¹⁵⁹ *Akşam*, 12 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

¹⁶⁰ *İzmir’e Doğru...*, s.37, 47.

¹⁶¹ Berber, “Aydın Valisi İzzet Bey’in...”, s.11-12.

¹⁶² *Alemdar*, 5 Kanunusani (Ocak) 1920.

¹⁶³ Tabak, *a.g.e.*, s.136.

itibariyle, tarih itibariyle Türk kalmayı başarabilmiş bir şehirdir. Bu şehrin, İngiltere, Fransa veya İtalya yerine, bölgede tarihi emelleri olan ve varlığını Türklere karşı yapmış olduğu savaşlarla kazanan, Türklere derin bir kin ve nefret besleyen Yunanistan tarafından işgal edilmesi, halkın vicdanında asla kabul görmemiştir. İşgal ve sonrasında Yunanlıların yaptığı katliam, Türk Milletinin gözünün açılmasına neden olmuş, İstanbul Hükümetinin aksi propagandasına rağmen, silaha sarılarak Milli Mücadeleyi başlatmasını sağlamıştır.

İtilaf Devletleri ile iyi ilişkiler kurarak, onları kızdıracak adımlardan uzak durmaya, özellikle İngiltere'nin desteğini sağlayarak, ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan çıkarmaya çalışan İstanbul Hükümeti, halkı işgaller karşısında sessiz kalmaya, İtilaf Devletlerine itaat etmeye çağırmıştır.

İzmir'e yönelik Yunan emellerinin belli olmasıyla birlikte, hem İtilaf Devletlerinin dediklerini yapacak hem de olası bir işgale karşı çıkmayacak, asayiş ve düzeni sağlayarak Rumların taşkınlıklarını önleyecek birinin İzmir valiliğine atanması gündeme gelmiştir. Gerek İttihat ve Terakki'ye karşı olumsuz tutumu gerekse İngilizlerle kurduğu dostluk nedeniyle, Ahmet İzzet Beyin ismi öne çıkmış ve 11 Mart 1919 tarihinde İzmir valiliğine atanmıştır.

Nurettin Paşanın yerine Ahmet İzzet Beyin valiliğe atanması, İzmir halkının tepkisini çekmiştir. Sadrazam Damat Ferit Paşanın, İtilaf Devletlerine karşı izlemiş olduğu pasif politikanın bir neticesi olarak göreve getirilen Ahmet İzzet Bey, İzmir'de gayrimüslimlerle ve İtilaf Devletlerinin temsilcileri ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bir yandan Rumların taşkınlıklarını önlemek için jandarma kuvvetlerini artırmaya çalışırken diğer yandan da şehirdeki İttihatçılarla, silahlı direnişten yana olanlarla mücadele etmiştir.

İtalya ve Yunanistan'ın bölge üzerindeki emellerinin farkında olan Ahmet İzzet Bey, İngilizlerin desteğini sağlayarak olası bir İtalyan veya Yunan işgalini önlemeye, eğer bir işgal olacaksa da bunun İngilizler vasıtasıyla ya da İtilaf Devletlerinin müşterek askeri kuvvetleri ile gerçekleşmesini sağlamaya çalışmıştır. Şehirde düzen ve asayişin sağlanması için İtilaf Devletlerine mensup askeri birliklerin emrine verilmesini, devriye gezdirilmesini istemiştir. Elbette ki bu politikası, İstanbul hükümetinin takip ettiği teslimiyetçi zihniyetin bir uzantısı durumunda olup, hükümetin bilgisi ve desteği dâhilinde atılan adımlardır.

Amiral Calthorpe'nin notası ile İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini öğrenen Ahmet İzzet Bey, durumu İstanbul Hükümetine bildirerek yapılması gerekenler hakkında bilgi istemiştir. İstanbul'dan tatmin edici bir cevap alamayan ve işgalin mütareke hükümleri çerçevesinde gerçekleştiğine inanan Ahmet İzzet Bey, halkı sakinleştirmeye, işgal haberini gizlemeye, halkın olası tepkilerini dizginlemeye çalışmıştır.

Ahmet İzzet Bey'e ve izlediği politikaya yönelik tepkileri üç ana başlık altında toplamak mümkündür. İlk husus, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin faaliyetlerini önlemeye yönelik tutumudur. Silahlı bir direniş fikrinin İttihatçılar tarafından ortaya atıldığını ve İttihatçıların ekmeğine yağ süreceğini, İtilaf Devletleri ile ilişkileri

bozacağını, Hükümetin izlemiş olduğu politikaya zarar vereceğini düşünen Ahmet İzzet Bey, Milli Mücadelenin amansız bir düşmanı olmuştur. Bu tutumu, İstanbul Hükümetinin genel tutumu ile uyumlu olup, ülkeyi ancak siyasetle kurtarmanın mümkün olduğuna inanan bir düşüncenin ürünüdür.

Ahmet İzzet Beyin tepki çeken ikinci tutumu da işgal haberini gizlemesi, halkı sakin olmaya, itaat etmeye çağırmasıdır. Ahmet İzzet Bey, bu tutumu ile ilgili olarak daha sonra basına yaptığı açıklamalarda, işgale karşı koymak için İzmir’de yeterli silahlı gücün bulunmadığını, hükümetin bu yönde bir kararı olmadığını, işgal haberlerini İstanbul’a iletmesine rağmen İstanbul’dan bir talimat almadığını, dolayısıyla işgale karşı gelmenin askeri olarak imkansız olduğunu, hükümetin de böyle bir emir vermediğini söyleyerek, kendi tutumunun doğru olduğunu ve bu sayede binlerce Türk’ün boş yere ölmesini önlediğini ifade etmektedir.

Burada, İstanbul Hükümetinden bir direniş emri almadığı doğru olmakla birlikte, vatani saldırıya uğramış bir vali ve kumandanın düşmana karşı koyması için hükümetten emir beklemesi, bir polisin, gözü önünde cinayet işleyen bir katili yakalamak için amirlerinden emir beklemesi kadar alakasız bir durumdur. Ahmet İzzet Beyin önünde, mevcut askeri birlikleri ve cephaneyi daha iç bölgelere sevk ederek, Yunanlıların eline geçmesini önlemek, halkı gelişmeler karşısında vaktinde bilgilendirerek tedbir almasını sağlamak, kendisi bir direniş örgütlemese de bunun için mücadele edenleri cezalandırmamak/engellemek gibi tercih edilebilecek yollar bulunmaktaydı. İşgal kuvvetlerine karşı gösterilecek dik bir duruş, temsil ettiği devlete ve millete hakaret edilmesine izin vermeyecek bir tavır beklenen Ahmet İzzet Bey, beklentileri boşa çıkarmış, mizacı ve inandığı politika gereği, ne kendi onurunu ne de temsil ettiği devletin onurunu koruyamamış, buna yönelik tedbirler alamamıştır.

Ahmet İzzet Beyin halktan kabul görmeyen diğer bir tutumu da işgal sonrası dönemle ilgilidir. İşgal süresi boyunca Yunan idaresi ve İtilaf Devletleri temsilcileri ile iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Bu tutumu, işgal acılarını kemiklerine kadar hisseden Türk halkı tarafından tepki ile karşılanmıştır. Yunanlıların İzmir’i işgal etmesinden sonra, yaklaşık sekiz ay boyunca valilik görevini sürdüren Ahmet İzzet Bey, işgal sırasında katledilen, malları yağmalanan, iç bölgelere göç etmeye zorlanan Türk ve Müslüman halkın haklarını koruyamadığı gibi, bu davranışlara karşı beklenen tepkileri de verememiştir. Onun yerine, işgal güçleri ve İtilaf Devletleri temsilcileri ile iyi ilişkiler kurarak, tıpkı İstanbul Hükümetinin temsilcileri gibi, şahsını ve çıkarlarını koruma yolunu tercih etmiştir. Ahmet İzzet Beyin bu tercihleri, onu halkın gözünde “hain” olarak görülmesine neden olmuştur. Paskalya bayramlarına iştirak etmekten çekinmeyen, Müslümanlar için önemli dini bayramlarda hükümet konağı önünde Türk ve Yunan askerlerini yan yana tören alanında bulunduran, hizmetine bir Yunan subayının tahsis edildiği Ahmet İzzet Bey, 5 Ocak 1920 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesine, İzmir’deki Yunan idaresinin ve İtilaf Devletleri temsilcilerinin üst düzey katılım göstermesi, halkın gözünde ihanetinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Muhtemelen daha sonra tahrip edildiği için,

defnedildiği Emir Sultan Dergâhı Haziresinde bir mezar taşı dahi günümüze ulaşmamıştır.

Netice itibariyle, işgal dönemi zor koşullar altında yaşanan bir süreç olup, içerisinde pek çok umutsuzluğu, imkânsızlığı, çelişkiyi barındırmaktadır. Ancak, “*konu vatansa gerisi teferruattır*” diyebilenler için, vatan ve namus için ölümü göze alanlar için, şartlar ve koşullar ne olursa olsun yine de tek bir çıkış noktası vardır: “*Ya istiklal ya ölüm!*” İşte, Milli Mücadele bu düşünce ve ruhla kazanılmış olup, aynı yıllarda, aynı yer ve zamanda, aynı yokluklar içinde mücadele yolunu seçenler sayesinde vatan işgalden kurtarılmış ve yeni bir devlet, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Kaynaklar

a. Arşiv kaynakları

- BOA., DH.İUM., E.,66/12.
BOA., DH.İUM., E-51/72.
BOA., DH. İUM.EK., 52/11.
BOA., DH. İUM.EK., 52/77.
BOA., DH.EUM.AYŞ., 8/29.
BOA., DH.EUM.AYŞ., 8/105.
BOA., DH. EUM.3.Şb., 27/47.
BOA., DH.İUM.EK., 51/101.
BOA., DH.İUM.EK., 51/104.
BOA., DH.İUM.EK., 51/105.
BOA., DH.İUM.EK., 51/70.
BOA., DH.İUM.EK., 51/72.
BOA., DH.İUM.EK., 51/78.
BOA., DH.İUM.EK., 51/90
BOA., DH.KMS., 57/4.
BOA., DH.KMS., 55/23.
BOA., DH.SAİDd., 71/119.
BOA., DH.ŞFR., 622/63.
BOA., DH.ŞRF., 624/7.
BOA., DH.ŞFR., 624/33.
BOA., DH. ŞRF., 625/155.

BOA., DH.ŞFR., 630/128.

Milli Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.11/5.0.33.

Milli Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.11/15.0.6.

Milli Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.7/766.12.28.

Milli Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.10/18.0.31.

Milli Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.11/12.0.3.

Milli Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi, 110.9.1.11/18.0.78.

b. Süreli Yayınlar

Abenk, 26 Mart 1919.

Abenk, 15 Mayıs 1919.

Abenk, 26 Mayıs 1919.

Akşam, 12 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

Alemdar Gazetesi, 15 Mayıs 1919.

Alemdar, 27 Teşrinisani (Kasım) 1919.

Alemdar, 5 Kanunusani (Ocak) 1920.

Alemdar, 24 Ocak 1919.

Alemdar, 16 Ağustos 1919.

Hadisat, 19 Mayıs 1919.

Hizmet, 15 Mayıs 1928.

Islahat, 27 Mayıs 1933.

İkdam, 13 Eylül 1919.

İkdam, 19 Mayıs 1919

İstanbul, 1 Eylül 1919.

İrade-i Milliye, 17 Eylül 1919.

İrade-i Milliye, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

İstikbal, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1919.

Memleket, 28 Mayıs 1919.

Memleket, 14 Temmuz 1919.

Peyam, 8 Kasım 1919.

Sabah, 30 Mart 1919.

Sabah, 1 Nisan 1919.

Sabah, 26 Mayıs 1919.

Sabah, 12 Teşrinisani (Kasım) 1919.

Sebilürreşad, Sayı:16, Cilt:416, 23 Mayıs 1919.

Serbesti, 21 Mayıs 1919.

Tasvir-i Efkâr, 21 Mayıs 1919.

Tasvir-i Efkâr, 1 Eylül 1919.

Tercüman-ı Hakikat, 23 Mayıs 1919.

Türk Dünyası, 11 Eylül 1919.

- Türk Dünyası*, 16 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
Türk Dünyası, 23 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
Türk Dünyası, 13 Teşrinisani (Kasım) 1919
Türk Dünyası, 9 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
Türk Dünyası, 6 Eylül 1919.
Türk Dünyası, 12 Aralık 1919.
Türk Dünyası, 21 Eylül 1919.
Vakit, 21 Mayıs 1919.
Vakit, 19 Mayıs 1919.
Vakit, 6 Temmuz 1919.
Yeni Gazete, 26 Mayıs 1919.
Yeni Gazete, 27 Mayıs 1919.
Yeni Gazete, 29 Mayıs 1919.

c. Kitaplar

- Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele I (Mutlakzeye Dönüş 1018-1919)*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı, 2004.
- Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1993.
- Apak, Rahmi, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, TTK Yayını, 1990.
- Ankan, Zeki, *Mütareke Ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1989.
- Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya*, İstanbul, Pozitif Yayıncılık 2004.
- Ayısıği, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Ankara, 2004.
- Balıkesir Ve Alaşehir Kongreleri Ve Hacim Mubittin Çarıklı'nın Kurayî Millîye Hatıraları (1919-1920), Ankara, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1967.
- Bayar, Celal, *Ben De Yazdım*, Cilt:5, İstanbul, 1967.
- , *Ben De Yazdım*, Milli Mücadeleye Gidiş, Cilt:6, Sabah Kitapçılık Yayını, İstanbul, 1997.
- Berber, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke Ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, Ayraç Yayınları, 1997.
- , *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Chapuisat, Edouard, *Smyrna: The City Of Smyrna Before The Destruction*, Athens: Livani Pupliching Organisation, 1991.
- Çelebi, Mevlüt, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002.
- Çelebi, Mevlüt, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasîhası): 16 Nisan-18 Mayıs 1919", *Atatürk Araştırma Merkezî Dergisi*, Yıl:1990, Cilt:6, Sayı: 18, ss.561-590.
- Çelik, Recep, *Milli Mücadele Günlerinde Din Adamları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2017.
- Erdeha, Kamil, *Milli Mücadelede Vilayetler Ve Valiler*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975.

- Erdem, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1922)*, İstanbul, Derlem Yayınları, 2010.
- Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Editörler: Nejat Bayramoğlu-Kurtuluş Güran, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2015.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken, Birinci Kitap*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1959.
- İzmir'e Doğru*, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediye Yayını, 2010.
- Jeaschke, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara, TTK Yayını, 1986.
- Karabekir, Kazım, *Günlükler 1906-1948*, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002.
- Morah, Nail, *Mütarekede İzmir Olayları*, Ankara, TTK Yayını, 2.Baskı, Ankara.
- Öklem, Necdet, *İzmir'in İşgali*, İzmir, 1999.
- Öktem, Haydar Rüştü, *Mütareke Ve İşgal Anıları*, Hazırlayan: Zeki Arıkan, Ankara, TTK Yayını, 1991.
- Özalp, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922, Cilt: I*, Ankara, TTK Yayını, 1998.
- Selçuk, İlhan, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, Cilt:2, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1976.
- Tabak, Serap, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Mülki İdare Ve İdareciler (1867-1950)*, Konya, Kömen Yayınları, 2016.
- Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt: I, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1991.
- Turan, Mustafa, *Yunan Mezhalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1999.
- Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, Batı Cephesi, 1.Kısım, Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Umar, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Genişletilmiş İkinci Baskı, 2011.

d. Makaleler ve Bildiriler

- Altay, Fahrettin, “İzmir Faciasının Muhakemesi” *Belleten*, C.23, S.89, Ankara,1959, s.137-156.
- Arıkan, Zeki-Vural, Mithat Kadri, “İzmir’de İlk Kurşun Hadisesine Dair Bazı Tanıklar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Özel Sayı: İzmir’in İşgali, s.155-174.
- Atalay, Bülent, “İşgal Döneminde İzmir Metropolit Hrisostomos (1919-1922)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2009, Cilt:11, Sayı:1, s.31-50.
- Berber, Engin, “Aydın Valisi İzzet Bey’in Hastalığı Ve Ölümü”, *Toplumsal Tarih*, Cilt: II, Sayı: 12, Aralık 1994, s.11-12.
- Çapa, Mesut, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl: 1994, Cilt: 10, Sayı: 29, s.379-390.
- Çelebi, Mevlüt, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Özel Sayı: İzmir’in İşgali, s.131-154.

- Haytaoğlu, Ercan, “İzmir’in İşgal Sürecinde Ali Nadir Paşa ve 17.Kolordu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:23, Sayı: 46, Bahar 2023, ss.25-94.
- “İzmir Valisi İzzet Bey’e Dair”, *Türk Dünyası*, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
- Jaeschke, Gotthard, “İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlıların İzmir Çıkartması”, *Belleten*, Ekim 1968, Cilt:32, Sayı:128, s.499-508.
- Kadıpaşa Zade Abdülhaluk, “Bir İttihatçı Valinin Beyanatı”, *Islahat*, 13 Mayıs 1919.
- Karayaman, Mehmet, “İzmir Valisi İzzet Beyin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VI, Sayı:15, Yıl:2007/Güz, s.3-18.
- , “İzmir Valisi İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları Uluslararası Komitesi XVII. Sempozyum Bildirileri*, Yayına Hazırlayanlar: Kenan İnan-Yücel Dursun, Trabzon, 2011, s.763-774.
- , “İşgal Altındaki İzmir’de Yunanlıların Yürüttüğü Sağlık Politikası”, *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2015, s.99-100.
- Mutlu, Mustafa, “Yunan İşgalinin Yıldönümlerinin İzmir Basınına Yansıması (1923-1938), *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Sayı: 11, Aralık 2024, s.23-40.
- Nefes, Fatih Mehmet, “İzmir’de Yunan İdaresinin Kurulması”, Milli Mücadele’nin Yerel Tarihi 1918-1923, Editörler: Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefioğlu, İlhami Danış, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, Cilt: 1, 2023, s.573-594.
- Okur, Mehmet-Kul, Hazel, “İzmir’in İşgaline Dair İstanbul Basınında Çıkan Haber Ve Yorumlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Özel Sayı: İzmir’in İşgali, s.175-215.
- Öztoprak, İzzet, “İzmir Valisi (Kambur) İzzet Bey Meselesi”, *XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt: III, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2005, s.33-44.
- Sofuoğlu, Adnan, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri Ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesinin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:X, Mart 1994, Sayı:28, s.211-256.
- Süleyman Nazif, “İnsaf ve Basiret”, *Hadisat*, 19 Mayıs 1919.
- Şakir, Ziya, “Hürriyet Ve İtilaf Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Battı?”, *Tan*, 28 Ocak 1938.
- Ural, Selçuk-Okur, Mehmet, “Vali İzzet Beyin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, Erzurum 2001, s.267-274.
- Yazman, M. Şevki, “İzmir Faciası”, *Dünya Gazetesi*, 19 Mayıs 1968, Tefrika No:5.
- Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak İçin Kurulan Tahkikat Komisyonu Ve Faaliyetleri”, *Türk İngiliz İlişkileri Dergisi*, Cilt: 2, No. 1, Ocak 2021, s.70-88.

e. Tezler

- Çukurova, Bülent, *15 Mayıs 1919 İzmir’in İşgali Olayı*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1984.
- Ediz, İsmail, *Batı Anadolu’da Yunan İşgali (1919-1922)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Extended Summary

The First World War, which emerged as a result of the economic and political rivalry among European states, caused massive destruction. The treaties signed at the end of the war failed to establish peace and stability either in Europe or in the lands of the Ottoman Empire. The occupations that began with imperialist intentions led the Turkish nation to take up arms. The Istanbul Government adopted a passive stance, aiming to survive this difficult period by maintaining good relations with the Allied Powers and fulfilling their demands. It also tried to suppress the Kuva-yi Milliye (National Forces) movement, which it saw as a threat to its policy of submission.

At the Paris Peace Conference, due to British efforts preferring a weak and dependent Greece over a strong Italy in the Eastern Mediterranean, it was decided that the region of İzmir and its surroundings—previously promised to the Italians in secret treaties during the war—would be occupied by the Greeks. Aware of Greek ambitions in the region, the Istanbul Government initially tried to prevent the occupation, and when that failed, aimed to ensure that the city would instead be occupied by the Allied Powers. To support its policy of solving problems with British support and remaining passive in case of occupation, the government appointed Ahmet İzzet Bey—known for his pro-British and anti-Committee of Union and Progress stance—as governor of the Aydın Province, on March 23, 1919. He remained in office until his death on January 5, 1920.

On May 15, 1919, the Greek forces began a brutal massacre following their occupation of İzmir. The policies pursued by Ahmet İzzet Bey regarding the occupation of İzmir and subsequent developments were met with criticism. His attempts to prevent the National Struggle, hiding the imminent occupation from the public despite knowing about it, failing to organize or support armed resistance, his passive stance during the occupation that failed to protect the dignity of the state and nation he represented, his cooperation with the Greeks after the occupation, his inaction against the injustices, massacres, looting, and forced migrations targeting Turks, his close friendship with the Greek Orthodox Metropolitan of İzmir, Hrisostomos Kalafatis, his personal relations with the Allied representatives, and his negative stance during the parliamentary elections became subjects of controversy. Acting in parallel with the policies of the Istanbul Government, Ahmet İzzet Bey has often been labeled a "traitor" in many historical sources from that period and was referred to as "Kambur İzzet" in accounts about him.

This study explores the reasons behind appointing someone who had previously served as a minister to the governorship of İzmir during such a critical time; examines Ahmet İzzet Bey's background and character traits; his relations with the British; his stance against the Committee of Union and Progress; his close relations with the Greeks; his policies toward pro-National Struggle organizations, institutions, and the local press; the steps he took to maintain civil administration; his stance during the expansion of the occupation; his attitude toward the oppression and atrocities against the

Turkish and Muslim population; his contact with the investigation commission; his view on the National Forces movement; his passivity during the parliamentary elections; his relations with non-Muslim elements, especially Metropolitan Hrisostomos Kalafatis of İzmir; his relations with the Istanbul Government; his responses to the allegations of receiving compensation from the Greeks; and both positive and negative evaluations of him found in newspapers and memoirs of the time. Using primary sources related to the period—especially documents from the Presidential State Archives—as well as newspapers, memoirs, books, and articles, this study aims to present the events that took place during the occupation of İzmir and to interpret the causes and consequences of the policies pursued by Ahmet İzzet Bey.